

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

JERCA JAN

OTROCI VOJAKI V DRŽAVAH V RAZVOJU

Diplomsko delo

Mentorica: Docentka dr. Maja Bučar

Ljubljana, 2003

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

JERCA JAN

OTROCI VOJAKI V DRŽAVAH V RAZVOJU

Diplomsko delo

Ljubljana, 2003

KAZALO:	STRAN
VSEBINA	
KAZALO	2
SEZNAM KRATIC	3

1.	UVOD	4
1. 1.	Hipoteze	6
1. 2.	Struktura diplomske naloge	7
2.	OTROCI KOT VOJAKI	7
2. 1.	Opredelitev otrok	9
2. 2.	Določena dejstva o otrocih vojaki	10
2. 3.	Države, ki uporabljajo otroke vojake	11
2. 4.	Funkcije, ki jih izvajajo otroci vojaki	13
2. 5.	Razlogi sodelovanja otrok	14
2. 6.	Kdo so otroci vojaki?	17
2. 6. 1.	Revni in prikrajšani	17
2. 6. 2.	Prebivalci konfliktnih predelov	19
2. 6. 3.	Otroci, ločeni od družin	19
2. 6. 4.	Spol otrok	20
3.	PRAVNI STANDARDI ČLOVEKOVIH PRAVIC IN REKRUTIRANJA	21
3. 1.	Splošni dokumenti	23
3. 1. 1.	Četrta Ženevska Konvencija in Dopolnilna protokola (I in II) ter Konvencija o otrokovih pravicah	23
3. 1. 2.	Opcijski protokol h Konvenciji o otrokovih pravicah o sodelovanju otrok v oboroženih konfliktih	28
3. 2.	Ostali pomembni dokumenti	30
3. 3.	Regionalna srečanja in dokumenti	31
4.	REKRUTIRANJE	34
4. 1.	Načini rekrutiranja	34
4. 1. 1.	Obvezno služenje vojaškega roka	35
4. 1. 2.	Prisilno rekrutiranje	38
4. 1. 3.	Prostovoljno rekrutiranje	40
4. 1. 3. 1.	Kulturni razlogi prostovoljnega sodelovanja v vojaških enotah	40
4. 1. 3. 2.	Ideološki razlogi prostovoljnega sodelovanja v vojaških enotah	41
4. 1. 3. 3.	Ekonomski in socialni razlogi prostovoljnega sodelovanja v vojaških enotah	43
4. 2.	Strategije preprečevanja rekrutiranja	45
4. 2. 1.	Družine	45
4. 2. 2.	Vlade	46
4. 2. 3.	Oborožene vladne in nevladne sile	47
4. 2. 4.	Lokalna skupnost, nacionalne in mednarodne organizacije	48
5.	DEMOBILIZACIJA IN REINTEGRACIJA	49
5. 1.	Demobilizacija	49
5. 2.	Kateri dejavniki vplivajo na uspešnost demobilizacije	50
5. 3.	Reintegracija	52
5. 3. 1.	Družina in skupnost	53
5. 3. 2.	Ekonomska situacija	55
5. 3. 3.	Izobraževanje in usposabljanje	56
5. 3. 4.	Programi mednarodnih organizacij za doseganje demobilizacije in socialne reintegracije	57
6.	NEKATERI KAZALNIKI RAZVOJA DRŽAV, V KATERIH OTROCI AKTIVNO SODELUJEJO V OBOROŽENIH SPOPADIH	59
7.	ZAKLJUČEK	63
8.	LITERATURA	66
<u>SEZNAM KRATIC:</u>		

UNICEF	Sklad Združenih narodov za pomoč otrokom
UNDP	Razvojni program Združenih narodov
ILO	Mednarodna organizacija dela
UNHCR	Urad visokega komisarja Združenih narodov za begunce
ICRC	Mednarodni odbor rdečega križa
VS	Varnostni svet

1. UVOD

Že od nekdaj so posamezniki skušali doseči primerno socialno in politično ureditev, ki bi jih zaščitila pred najhujšimi oblikami zlorab in pomanjkanj ter jim omogočila dostojanstveno življenje. Te težnje so na nek način zajeli tudi s konceptom o človekovih pravicah. S

spoštovanjem, zaščito in uresničevanjem človekovih pravic pa hkrati opredeljujemo in vrednotimo tudi cilje razvoja (preusmerjamo pozornost na najbolj ogrožene ter prizadete posameznike).

Po drugi strani pa tudi razvoj opredeljuje stopnjo uresničevanja človekovih pravic v posamezni državi. Osredotoča se na socialno-ekonomski kontekst, v katerem prihaja do uresničevanja ali kršenja človekovih pravic. Omogoča tudi oceno ekonomskih in institucionalnih omejitev pri realizaciji pravic. Z drugimi besedami – razvoj je potreben za zagotavljanje pravic, istočasno pa so človekove pravice bistvenega pomena za doseganje ustrezne stopnje razvoja (UNDP: Human development report, 2000).

Koncepta človekovih pravic in razvoja imata skupni cilj – zagotavljanje svobode, blagostanja in dostojanstva vseh ljudi. Pri tem izpostavljata uresničevanje naslednjih pravic in svoboščin:

- prepoved diskriminacije: glede na spol, raso, vero ter nacionalno ali etnično pripadnost;
- pravica do ustreznih življenjskih pogojev, kamor spada tudi odpravljanje pomanjkanja in revščine;
- pravica do razvijanja in doseganja vseh človeških potencialov;
- pravica do varnosti – pred grožnjo osebne varnosti, pred mučenjem ter ostalimi oblikami nasilnih dejanj;
- svoboda pred nepravilnostjo ter pravnimi kršitvami;
- svoboda misli in govora ter možnost sodelovanja v procesih odločanja;
- pravica do primerne dela – brez izkoriščanj (UNDP: Human development report, 2000).

Že konec 20. in na začetku 21. stoletja so se pojavile nove grožnje človekovim svoboščinam, saj se je ekonomsko, politično in socialno okolje zelo hitro in radikalno spreminjalo: številčnejši pojav konfliktov znotraj nacionalnih meja, ekonomska in politična tranzicija ter globalna neenakost ter marginalizacija revnih držav in ljudi.

Znotraj teh neenakosti so prav otroci tisti, ki so najbolj izpostavljeni in hkrati ogroženi – konflikti v številnih nerazvitih državah so zavrli napredek, saj so uničili fizično infrastrukturo v državah in povzročili številne migracije. Skupaj z velikimi ekonomskimi stroški konfliktov so se pojavili tudi socialni stroški, ki so lahko prisotni celo več desetletij in kjer določene posledice trpi celotna generacija otrok (slabo zdravje, nezadostno izobraževanje in številne psihološke travme) (UNICEF: Lessons of the 90s for Least Developed Countries, 2001).

V poročilu UNICEFA-a – Lessons of the 90s for Least Developed Countries navajajo, da so med letoma 1990 in 1998 v 20 izmed 48 najmanj razvitih držav potekali boji, v katerih je umrlo več kot dva milijona otrok, več kot šest milijonov pa jih je bilo resno ranjenih. Skrb zbujajoče je, da veliko otrok tudi aktivno sodeluje v vojaških aktivnostih. Številni otroci se pridružijo oboroženim skupinam zaradi ekonomskega in socialnega pritiska ali zgolj zato, ker so prepričani, da jim bo ta skupina nudila varnost in hrano. Gre torej za pridobivanje ekonomske varnosti s pomočjo vojske. Druge posameznike rekrutirajo na silo ali jih celo ugrabijo oborožene sile (UNICEF: Lessons of the 90s for Least Developed Countries, 2001). V vseh teh situacijah pa lahko v primeru sodelovanja otrok v vojaških aktivnostih opazimo kršenje nekaterih njihovih pravic, opredeljenih s Konvencijo o otrokovih pravicah (3., 4. člen) (Človekove pravice – ZMD, 1995: 145–166).

Uresničevanje otrokovih pravic (kamor spadajo tudi pravice do življenja, ustreznega razvoja in nesodelovanja v vojaških aktivnostih pod določeno starostno mejo) bo dolgoročno lahko predstavljalo tudi razvojno in ekonomsko prednost posamezne države. Ugotovili so tudi (Brett, McCallin, 1998: 112), da obstaja povezanost med izobraževalnimi pogoji, možnostmi zaposlovanja in ekonomsko varnostjo družin otrok vojakov ter procesom rekrutiranja. Primerni socialni in ekonomski pogoji ne bodo samo omogočili uspešne socialne reintegracije, temveč prispevali tudi k preprečevanju nadaljnjega rekrutiranja.

Cilj diplomske naloge je poleg prikaza kršenja otrokovih pravic v zvezi z njihovim sodelovanjem v vojaških aktivnostih tudi opozoriti na nekatere socialne in ekonomske dejavnike razvoja. Ti lahko predstavljajo z vidika posameznika kot tudi države tako vzrok kot posledico pojava otrok vojakov. V nalogi se bom osredotočila predvsem na dva procesa, vezana na sodelovanje otrok v vojaških aktivnostih – rekrutiranje in demobilizacijo (z določenimi vidiki reintegracije otrok). Zavedam pa se, da pomembno vlogo pri zagotavljanju in uresničevanju otrokovih pravic igra tudi ustrezna rehabilitacija nekdanjih otrok vojakov.

1.1. HIPOTEZE

Prvo hipotezo predstavlja trditev, **da se mednarodna skupnost problema otrok vojakov zaveda in ga poskuša zajeti in preprečiti z različnimi ukrepi. Pri tem je velikokrat neuspešna. Ti procesi in s tem povezane kršitve otrokovih pravic potekajo kljub mednarodnim omejitvam znotraj nekaterih držav še naprej.** Problematično je tudi dejstvo, da le nekatere mirovne pogodbe priznavajo obstoj otrok vojakov ali celo vsebujejo člene, ki govorijo o njihovi rehabilitaciji ali integraciji v družbo.

Druga hipoteza predpostavlja, da je **nizka stopnja ekonomske in socialne varnosti tako začetni vzrok sodelovanja otrok v vojaških aktivnostih kot tudi kasnejši oteževalni dejavnik pri uspešnosti procesov demobilizacije in preprečevanja ponovnega rekrutiranja.** Glavna vzroka rekrutiranja predstavljata revščina in pomanjkanje življenjskih možnosti. Opazimo lahko, da kasneje tudi številni nekdanji otroci vojaki nimajo dostopa do izobraževalnih programov, ponovnega združenja z družino ali celo do hrane in zatočišča. Zaradi tega pogosto končajo na cesti. Vpleteni so v različna kriminalna dejanja ali se ponovno vključijo v oborožene konflikte. **Uspešnost procesa demobilizacije, ponovnega vključevanja v družbo ter zagotavljanje osnovnih otrokovih pravic je torej tudi posledično povezano s socialnim in ekonomskim statusom družine in države.**

Tretja hipoteza pravi, **da pojav otrok vojakov v državi lahko dolgoročno vpliva tudi na njene razvojne procese. Zaradi majhnih naložb v otroke se sčasoma lahko ekonomska rast še bolj zniža in pospeši revščina v državah** (npr. visok odstotek neizobražene populacije, nezaposlenih ...).

1. 2. STRUKTURA DIPLOMSKE NALOGE

Prvi del je namenjen uvodu ter predstaviti ciljev in hipotez naloge. V drugem delu sem opredelila pojem otroka ter opozorila na pomembnost vloge otrok za razvoj držav. Prikazala sem določena dejstva o otrocih vojaki. Zanimalo me je tudi, katere funkcije opravljajo otroci v vojski in kje so razlogi za njihovo sodelovanje v vojaških aktivnostih. Iz teh podatkov sem nadalje ugotavljala, kdo sploh so otroci vojaki – kateri del populacije je torej najbolj

izpostavljen. V tretjem delu sem predstavila nekatere pomembne mednarodnopravne kot tudi regionalne dokumente, ki urejajo status otrok vojakov in njihovo rekrutiranje. V četrtem poglavju sem predstavila načine rekrutiranja, različne razloge zanje ter strategije, ki bi rekrutiranje lahko preprečevale. V petem delu sem predstavila procesa demobilizacije in reintegracije ter dejavnike, ki ta dva procesa omogočajo in spodbujajo. V okviru omenjenih problemov v državah sem želela opozoriti tudi na nekatere pomembne vidike socialnega in ekonomskega razvoja. Na podlagi vzorca držav, kjer otroci aktivno sodelujejo v vojaških dejavnostih, sem izpostavila določene kazalnike razvoja. Šesti del je namenjen temu. Zadnji del pa predstavlja zaključek.

Osnovna metoda, ki sem jo uporabila v nalogi, je analiza primarnih in sekundarnih virov. V okviru slednje sem uporabila deskriptivno metodo, analizo pisnih virov. Zaradi pomanjkanja literature, sem uporabila tudi številne vire na medmrežju. Veliko podatkov sem tako dobila na spletnih straneh različnih organizacij, ki se z omenjenimi problemi ukvarjajo.

2. OTROCI KOT VOJAKI

V tem poglavju opredelim pojem otrok ter prikažem pomembnost zagotavljanja otrokovih pravic za sam razvoj držav (pojav otrok vojakov predstavlja kršenje pravic otrok). Zanima me tudi, kateri razlogi vplivajo na sodelovanje otrok in kdo so sploh otroci vojaki.

Na tretji Konferenci Združenih narodov o najmanj razvitih državah¹, ki je bila maja 2001 v Bruslju, so predstavili strategije, s katerimi bi v teh državah pospešili boj proti revščini (UNICEF: Lessons of the 90s for Least Developed Countries, 2001). Te strategije so v ospredje postavile uresničevanje otrokovih pravic v posameznih državah. To odločitev so podprli s številnimi argumenti.

¹ ZN klasificirajo države kot »najmanj razvite« na podlagi treh kriterijev:

- *Dohodek*: trenutno ga določa BDP, ki znaša manj kot 900 \$ na prebivalca.
- *Kvaliteta življenja*: vključno s pričakovano starostjo ob rojstvu, vnos kalorij na prebivalca, stopnja vključenosti v osnovno in srednjo šolo ter pismenost odraslih.
- *Ekonomske razlike*: ki temeljijo na deležih produkcije posameznih sektorjev v celotnem BDP, deležu delovne sile v industriji, letni komercialni porabi energije na prebivalca ter tržni izvozni koncentraciji, ki jo indeksira Konferenca ZN za trgovina in razvoj (UNCTAD). Izmed najmanj razvitih držav omenjajo 48 držav, ki spadajo v to kategorijo, med njimi je 30 afriških držav in Haiti, 7 azijskih ter Jemen in 9 otokov.

Menijo, da je zniževanje revščine med otroki ključnega pomena za zmanjšanje celotnega pojava revščine. V državah v razvoju so naložbe v otroke še zlasti pomembne, saj je bilo v letu 2000 49 odstotkov populacije stare manj kot 18 let, njihova populacijska rast pa je predstavljala skoraj dvakratno stopnjo rasti v svetu. Večina teh otrok se je rodila v revnih družinah.

Drug razlog, da se otrokom posveča večja pozornost, je v tem, da zgodnje otroštvo predstavlja kritično točko za intelektualni, fizični in emocionalni razvoj posameznika. Mladi otroci so odvisni od odraslih, ki pogosto odločajo zanje, ti pa redko spreminjajo njihove odločitve.

Tretji argument v prid investiranja v otroke je v tem, da revni otroci čez leta ponovno vzgajajo revne otroke. Če otroci začnejo življenje s pomanjkljivimi priložnostmi (slabo zdravje, neustrezna prehrana ter pomanjkanje ali nizka izobrazba), jim ostane malo možnosti, da se izkopljejo iz revščine. Njihova revščina se bo najverjetneje nadaljevala v novi generaciji. Posebno pozornost je potrebno posvetiti izobraževanju deklet, saj odrasla izobražena dekleta lahko vplivajo na zniževanje ravni revščine v svojem življenju kot tudi življenjih svojih otrok. Z določeno izobrazbo pri dekletih tako lahko dosežemo dolgoročno ekonomsko rast in znižanje revščine.

Četrti in ključni razlog je, da investiranje v otroke ni zgolj opcija. Konvencija o otrokovih pravicah zavezuje države, ki so jo podpisale, da zagotavljajo uresničevanje otrokovih pravic (UNICEF: Lessons of the 90s for Least Developed Countries, 2001).

Na srečanju so poudarili tudi, da na počasen napredek v razvojnih vprašanjih poleg ekonomskih razlogov vplivajo tudi nestabilnosti ter konflikti v državah in med državami, v katerih sodelujejo tudi otroci (UNICEF: Lessons of the 90s for Least Developed Countries, 2001).

Sodelovanje otrok v konfliktih sega sicer daleč v zgodovino, ko so otroci v vojski sodelovali kot bobnarji, kurirji ... V današnjih dneh pa je skrb zbujajoče, da vedno več otrok sodeluje v vlogi borcev, to je aktivnih vojakov.

Pojav otrok vojakov opozarja na številna kršenja določil Konvencije o otrokovih pravicah ter zavira uresničevanje ciljev, predstavljenih na omenjeni konferenci.

2. 1. OPREDELITEV OTROK

Konvencija OZN o otrokovih pravicah (1989) uveljavlja otroka kot osebo z lastnim človeškim dostojanstvom in kot subjekt lastnih pravic, otroštvo pa kot privilegirano in varovano obdobje življenja.

Starostna meja otroštva v mednarodnih dokumentih, ki določa posebne pravice otrok oziroma odsotnost nekaterih pravic odraslih, se je počasi dvigovala in diferencirala. V Deklaraciji o pravicah otrok iz leta 1924 ni opredeljene starostne meje otroštva. V konvenciji Mednarodne organizacije dela pa so mejo otroškega dela dvignili s 14 let (sprejem otrok na delo) na 15 let oziroma 18 za posebno težka dela. Ta meja se je kasneje zaradi dostopnosti šolanja in podaljševanja šolske obveznosti še zviševala, tako da sta leta 1949 v Četrta Ženevski konvenciji (za mednarodne spopade) uporabljena že dva starostna razreda – do petnajst in do osemnajst let. Enaka razreda omeni tudi Drugi dopolnilni protokol k ženevskim konvencijam, ki velja za nemednarodne oborožene spopade (Dernovšček, 1997: 68).

Konvencija o otrokovih pravicah je določila za otroka, in s tem subjekta pravic in zaščite, opredeljene v Konvenciji, vsakega posameznika, mlajšega od osemnajst let, razen če ni z zakonom določeno drugače. Druga izjema pa se nanaša na oborožene spopade, kjer je starostna meja rekrutiranja postavljena na 15 let. Diferenciacija otroštva se kaže v določilih, ki se nanašajo predvsem na politične pravice otrok, kjer se meja določa na podlagi ocene zrelosti in starosti otroka (Dernovšček, 1997:69).

V okviru Urada visokega komisarja za begunce uporabljajo naslednjo definicijo pojma otrok vojakov. Definicija vključuje vse posameznike, mlajše od 18 let, ki so del vladnih oz. nevladnih oboroženih sil oz. skupin, vključno s kuharji, nosači, poštarji in tistimi, ki te skupine spremljajo. Pojem vključuje tudi dekleta, rekrutirana za potešitev spolnih potreb vojakov in prisilne poroke. Pojem se torej ne nanaša zgolj na otroke, ki nosijo oziroma so nosili orožje (<http://www.unhcr.org>).

2. 2. DOLOČENA DEJSTVA O OTROCIH VOJAKIH

Glede na ugotovitve organizacije Human Rights Watch ter njihovih kampanj (predvsem Stop the Use of Child Soldiers) lahko o otrocih vojaki rečemo naslednje:

- Danes več kot 300 000 otrok mlajših od 18 let služi v vladnih in nevladnih oboroženih silah. Nekateri so stari celo 8 let.
- Otroke vojake uporabljajo tako vladne kot tudi nevladne oborožene enote.
- Sodelovanje otrok vojakov so evidentirali v več kot tridesetih trajajočih konfliktih v skoraj vsakem področju sveta.
- Otroci vojaki so tako dečki kot deklice. V El Salvadorju, Etiopiji in Ugandi je skoraj 1/3 vseh otrok vojakov deklic. Deklice tudi posiljujejo in jih v določenih primerih dajejo vojaškemu poveljnikom za žene.
- Otroke včasih prisilijo v sovražnosti proti svoji družini ali sosedom. S tem dosežejo stigmatiziranje otrok, ki se tako težko vrnejo domov (<http://www.hrw.org/campaigns/crp/facts.htm>).

2. 3. DRŽAVE, KI UPORABLJAJO OTROKE VOJAKE

V več kot tridesetih državah, kjer potekajo konflikti, lahko najdemo v oboroženih silah tudi otroke vojake. Poleg tega je tudi v več kot 85 državah na tisoče otrok rekrutiranih v vladne oborožene enote, paravojaške enote ter številne druge nevladne oborožene skupine (<http://www.child-soldiers.org/cs/childsoldiers.nsf>).

V tabeli 2. 1 so naštetе samo države, v katerih se otroci vojaki borijo v aktualnih spopadih (2000/2001). Ne prikazuje vseh držav, kjer otroke rekrutirajo v vladne ali nevladne oborožene sile.

Tabela 2. 1: Prikaz držav, kjer otroci vojaki aktivno sodelujejo v vojaških aktivnostih glede na različne vojaške enote

DRŽAVE	Vladne enote	Paravojaške enote	Opozicijske enote
Kolumbija	/	DA	DA
Mehika	/	DA	DA
Peru	/	/	DA
Ruska federacija	/	/	DA
Turčija	/	/	DA
Jugoslavija	/	DA	DA
Alžirija	/	DA	DA
Angola *	DA	/	DA
Burundi *	DA	/	DA
Čad *	DA	/	/
Republika Kongo*	DA	/	DA
Dem. repub. Kongo *	DA	/	DA
Eritreja*	DA	/	/

Etiopija *	DA	/	/
Ruanda *	DA	/	DA
Sierra Leone*	DA	DA	DA
Somalija *	DA	DA	DA
Sudan *	DA	DA	DA
Uganda *	DA	/	DA
Afganistan *	DA	DA	DA
Iran	DA	/	DA
Irak	DA	/	DA
Izrael in okup. podr.	DA	/	DA
Libanon	/	/	DA
Indija *	/	DA	DA
Indonezija *	/	DA	DA
Burma *	DA	/	DA
Nepal *	/	/	DA
Pakistan*	/	/	DA
Filipini	/	/	DA
Solomonski otoki *	/	/	DA
Papua Nova Gvineja	/	/	DA
Šri Lanka	/	/	DA
Vzhodni Timor *	/	DA	DA
Tadžikistan *	/	/	DA
Uzbekistan *	/	/	DA

Vir: <http://www.hrw.org/campaigns/crp/where.htm>

Iz tabele 2. 1 je razvidno, da otroci vojaki sodelujejo v različnih enotah oboroženih sil, tako vladnih kot tudi nevladnih. V večini držav (33 držav) otroke vojake glede na te podatke najdemo v nevladnih vojaških enotah. Vprašanje, ki se pri tem porodi, je, ali je nadziranje sodelovanja otrok v teh enotah težje, da prihaja do takih odstopanj. S tem vprašanjem se bom podrobneje ukvarjala v nadaljevanju.

Omenjene države sem v šestem poglavju diplomske naloge uporabila za vzorec držav, v katerih najdemo otroke vojake ter za prikaz določenih kazalnikov njihovega razvoja (glej tabelo 6. 1).

Države sem glede na njihovo ekonomsko razvitost klasificirala v dve skupini. Uporabila sem kriterije Svetovne banke², ki za Low income ekonomije uporablja tudi izraz manj razvite

² Glavni kriterij Svetovne banke za klasifikacijo ekonomij je BDP/prebivalca (leto 2001). Na podlagi tega klasificirajo ekonomije kot manj razvite (Low income) ekonomije (745\$ in manj), srednje razvite ekonomije (Middle income), ki se deli na nizko srednje razvite (Lower middle income - 745-2,975\$) in visoko srednje razvite ekonomije (Upper middle income - 2,976-9,205\$) ter razvite ekonomije (High income - 9,206 in več).

države (v tabeli 2.1 označene z zvezdico) ter za Middle income ekonomije izraz srednje razvite države (v tabeli 2.1 vse države, ki nimajo oznake; izjema je Izrael, ki je uvrščen v High income ekonomije) (UNDP:Human development report: 2002).

Večina držav vzorca (27 držav) po klasifikaciji ZN spada v kategorijo držav v razvoju – med njimi je nekaj najmanj razvitih (Angola, Burma, Burundi, Čad, Demokratična republika Kongo, Eritreja, Etiopija, Nepal, Ruanda, Sierra Leone, Sudan, Uganda).

Potrebno je tudi omeniti, da nekaj držav v to klasifikacijo ZN ni bilo uvrščenih (Afganistan, Rusija, Jugoslavija, Irak, Izrael, Tadžikistan, Uzbekistan, Vzhodni Timor in Somalija) (UNDP:Human development report: 2002).

2. 4. FUNKCIJE, KI JIH IZVAJAJO OTROCI VOJAKI

V oboroženih opozicijskih skupinah otroci običajno začnejo v podpornih in ne bojnih funkcijah. So »povezani z vojsko« in niso dejanski del nje. V številnih primerih jih uporabljajo kot stražarje, nosače, kot izvidnike, sle ali za določene obveščevalne akcije (npr. pastirji, ki pregledajo teren nasprotnika). Številni otroci tako na začetku sodelujejo v aktivnostih iz ozadja, preden postanejo del vojaškega usposabljanja in preden postanejo stalni vojaki.

V vsakem primeru pa jih pripravljajo na aktivno vlogo bojnikov, ko odrastejo (Barnitz, 1999: 6, 7).

Velikost in agilnost sta prav tako kriterija, na podlagi katerih otrokom določajo posebne tvegane naloge (npr. pobiranje orožja na »polju smrti«, za ugotavljanje prisotnosti min, za samomorilske misije). Otroci se velikokrat tudi ne zavedajo moči orožja, s katerim se bojujejo.

Od številnih otrok tudi zahtevajo, naj agresijo izvajajo nad svojo družino ali člani družine. Cilj je, da odvrnejo možnost vračanja domov. Otroci v urbanih predelih so vključeni v odpor z ulic, upore ter napade na uradno osebje.

Namerno ubijanje otrok zaradi funkcij, ki jih izvajajo v vojski (npr. vohunjenje), kot tudi ubijanje s strani vladnih oboroženih sil, kadar so se otroci skušali izogniti rekrutiranju ali med

usposabljanjem in vojaško službo, je sprožilo številna vprašanja o ustreznosti vladnih aktivnosti glede na določene mednarodne humanitarne dokumente. Če so otroci storili kaznivo dejanje, je potrebno upoštevati njihovo starost, upravičeni pa so tudi do ustreznega procesa. V nobenem primeru ne smejo usmrtiti posameznike, ki so bili v času storjenega dejanja stari manj kot 18 let (Barnitz, 1999: 6, 7).

2.5. RAZLOGI SODELOVANJA

Razloge za sodelovanje otrok lahko razvrstimo v več skupin:

a) Psihološke in razvojne značilnosti otrok

Otroci so zlasti dovzetni za vojaško rekrutiranje zaradi svoje fizične in psihične nezrelosti. Lahko se jih hitro zmanipulira in potisne v nasilje, saj so premladi, da bi ga razumeli ali se mu uprli. Lažje jih je zastrašiti in običajno naredijo to, kar jim je ukazano. V primerjavi z odraslimi je tudi manj verjetno, da bodo ušli ali da bodo zahtevali plačilo za služenje.

Otroci, ki so odraščali v okolju, v katerem je prevladovalo nasilje, so nasilje zaznavali kot stalnico v svojem življenju. Tako so se otroci sami, osiroteli, prestrašeni in zdolgočaseni pogosto odločili, da se vključijo v boje. Ko so bile šole enkrat zaprte in družine razbite, je ostalo le malo alternativ, ki bi lahko tekmovala z življenjem bojevnika, kot si ga predstavljajo oni. V tem primeru lahko vojska predstavlja zatočišče – ki na nek način nadomešča družino. V Ugandi so leta 1986 v nacionalni obrambni vojski (National Resistance Army) evidentirali 3000 otrok, med njimi 500 deklet, med katerimi so bile večinoma sirote in so v vojski videle nadomestilo staršev.

Otroci prvotnih plemen v Peruju, ki so jih na silo vključili v gverilsko vojsko, so bili podvrženi dolgotrajnim političnim indoktrinacijam. Druge so brutalno vpoklicali v vojsko. Nekatere uporniške skupine v Kambodži in Mozambiku so spreminjale otroke v neustrašne bojavnike tako, da so bili nekaj časa podvrženi terorju in fizičnim zlorabam – tako so jih »socializirali« v nasilneže. Podobno se je dogajalo v Sierra Leone, ko je leta 1995 RUF (Revolutionary United Front) po vaseh rekrutirala otroke in jih prisilila, da so mučili in

pobijali svoje sorodnike. Ti otroci so nato tudi pod vplivom različnih drog ubijali še v sosednjih vaseh (<http://www.unicef.org/sowc96/2solrs.htm>).

b) Tehnološke prednosti pri orožju in pojav lahkega pehotnega orožja

Tehnološke prednosti pri orožju in pojav lahkega pehotnega orožja (AK-47 in M-16) sta prispevala k večjemu sodelovanju otrok v vojski. Zelo lahko avtomatsko orožje je enostavno za uporabo, pogosto lahko dostopno in otroci z njim upravljajo prav tako kot odrasli. Orožje je postalo tudi cenejše. Odkar so leta 1947 naredili AK-47, so jih prodali že 55 milijonov. Avtomatska puška M-16 je prav tako široko uporabljena in jo vojaški zgodovinarji opisujejo kot »radio sodobnega vojskovanja«.

V preteklosti otroci niso bili učinkoviti kot borci v prvih vrstah, saj je bila večina orožja pretežka in neprimerna zanje. Otrok je lahko vihtel meč ali mačeto, vendar ni bil primeren nasprotnik za enako oboroženega odraslega vojaka (<http://www.hrw.org/campaigns/crp/index.htm>).

c) Ekonomski razlogi

Včasih otroci postanejo vojaki samo zato, da preživijo. Vojski se pridružijo, če menijo, da je to edini način, da pridejo do hrane, oblek in zdravstvene pomoči.

Večja verjetnost je, da otroci postanejo vojaki, če so revni, ločeni od svojih družin, domov, če živijo na bojnih območjih ali imajo omejen dostop do izobraževanja. Sirote in begunci so še zlasti ranljiv del populacije, ki ga lahko rekrutirajo (Brett, McCallin, 1998: 69–74).

Tudi v tem primeru prihaja do kršitve 4. člena Konvencije o otrokovih pravicah, ki pravi, da bodo države sprejele vse možne ukrepe za realizacijo ekonomskih, socialnih in kulturnih pravic, opredeljenih v Konvenciji.

Gospodarske politike posameznih držav se med sabo razlikujejo in so do otrok lahko bolj ali manj prijazne: lahko omogočijo ali otežijo združevanje dela in družinskega življenja staršev in otrok, lahko omogočijo ali otežijo iskanje prve zaposlitve mladih, lahko zagotavljajo varno

družinsko okolje ali otroke odvrnejo od doma. Vplivajo pa tudi na pravico do izobraževanja, zdravja, aktivnosti v prostem času (<http://www.rb.si>)...

V primeru otrok vojakov tako tudi gospodarska politika države na nek način prispeva k pojavu in večji stopnji tega problema, saj otrokom ne zagotavlja uresničevanje njihovih osnovnih pravic.

d) Ideološki razlogi

Otroci imajo lahko tudi aktivne razloge za vojsko in bojevanje. Podobno kot odrasli se lahko tudi oni borijo za socialne pravice, kot je bilo pogosto v Centralni Ameriki in Južni Afriki, ali pa se borijo zaradi verskih in kulturnih prepričanj. Na osebni ravni pa se želijo maščevati za smrt staršev ter ostalih sorodnikov.

Številni otroci si želijo postati vojaki in se prostovoljni javljajo. Druge rekrutirajo namerno. Oborožene skupine bodo pogosto s svojo propagando ciljale na mlade posameznike. Na Šri Lanki so bili Tamilski Tigri (LTTE) še zlasti aktivni v šolskem sistemu in pri tem indoktrinirali otroke (Cohn, Goodwin, 1997: 40).

Obstaja torej kar nekaj dejavnikov, ki lahko »potisnejo« otroke v vojsko. Dejstvo je, da so najbolj izpostavljeni prav otroci, ki so že na nek način prikrajšani – zaradi različnih razlogov (ekonomski razlogi in revščina, socialni razlogi), ki se med sabo še dodatno prepletajo.

Če se problema lotimo še podrobneje, se lahko vprašamo, kdo sploh so otroci vojaki oz. od kod prihajajo.

2. 6. KDO SO OTROCI VOJAKI?

Ne glede na metode rekrutiranja, prevladuje vtis, ki izhaja iz različnih študij primerov, da je odgovor na to vprašanje vedno enak. Prvič prihajajo iz revnih okolij ali drugače prikrajšanih sektorjev okolja, drugič iz konfliktnih predelov in tretjič iz družin, ki so razpadle ali ne obstajajo več. Otroci, ki so torej najbolj ogroženi, so tudi prvi izpostavljeni postopkom rekrutiranja (Brett, McCallin, 1998: 69).

2. 6. 1. Revni in prikrajšani

V določenih državah se za obveznim služenjem vojaškega roka skriva prisilno rekrutiranje. Družine, ki so ekonomsko bolj situirane, svoje otroke lahko pošljejo drugam – npr. na izobraževanje, tako da ti otroci niso vpoklicani na služenje vojaškega roka. Posameznikom izven države ni potrebno služiti vojaškega roka, zato večkrat traja dlje časa, da se ponovno vrnejo v domovino. Včasih se preseli v tujino vsa družina. Izguba, ki nastane v družbi, zaradi odhoda najbogatejših in dobro izobraženih posameznikov, je lahko trajna (Brett, McCallin, 1998: 69). Tako bo delež izobraženih otrok v neki državi lahko precej nižji. To pa bo lahko vplivalo na določene kazalnike razvoja države (dodatno znižanje razvojnih indikatorjev v povezavi z izobraževanjem).

V državi je korupcija lahko bolj ali manj institucionalizirana, saj omogoča posameznikom izogibanje obveznemu služenju vojaškega roka (posamezniki iz bogatejših predelov ali z več vpliva se lahko izognejo vojaščini z razlogom, da so »neprimerni za vojsko«). Lahko pa se vojski izognejo posredno s ponarejanjem dokumentov o služenju vojaškega roka (najpomembnejši dokument, s katerim lahko dokažejo, da so odslužili vojaški rok). Po drugi strani pa se člani različnih skupin, ki so zakonsko oproščene služenja (npr. edini sinovi ločenih ali ovdovelih mater, glave družine, člani prvotnih plemen), z velikimi težavami upravičeno izognejo služenju vojaškega roka (Brett, McCallin, 1998: 70).

Ob prisilnem rekrutiranju oborožene enote sicer poudarjajo naključnost izbora posameznikov, vendar je smer njihovih racij več kot samo naključna. Vojaške enote skušajo zajeti najbolj neprivilegirane skupine v družbi. To pa je pogosto enostavno, saj se te skupine zbirajo na določenih mestih, kjer jih hitro dobijo. Rekrutiranje s strani vlade je predvsem osredotočeno na posameznike, ki jih zaznavajo kot neposredno (potencialni rekruti oboroženih nevladnih skupin) ali posredno grožnjo (podporniki ali potencialni podporniki oboroženih nevladnih skupin). To so številne etnične, rasne, prvobitne ali verske skupine; to so lahko naseljenci določenih področij ali pa so to enostavno najrevnejši ali najbolj neprivilegirani sloji družbe. Rekrutiranje se običajno osredotoči na tiste, ki nudijo najmanj odpora. S tem se še dodatno

ovira razvojne možnosti držav. Ravno z večjim vlaganjem v najmanj privilegirane posameznike bi razvoj v posamezni državi lahko pospešili.

Ko posameznike enkrat zajamejo, imajo ti malo možnosti za pobeg. V nekaterih primerih je dovolj, da posameznik z ustreznimi dokumenti dokaže svojo neprimerno starost. Te posameznike lahko naknadno izpustijo. Dejstvo pa je, da tisti, ki jih rekrutirajo, tega običajno ne morejo narediti. Pogosto je dokazovanje (ne)ustrezne starosti odvisno od sposobnosti družine, da uspe izslediti rekrute, ki jih pošljejo daleč od doma. S pošiljanjem rekrutov od doma se pretrgajo vse vezi, ki jih ima posameznik s skupnostjo, tudi družine jih težje najdejo. S tem tudi otežijo dezertiranje posameznikov.

Družina lahko posameznika tudi odkupi iz vojske (npr. plačevanje in podkupovanje, da otrok sploh ne rekrutirajo). To odkupovanje se včasih pojavlja v prikriti obliki – ko starši izsledijo otroke, ki so bili nelegalno rekrutirani, plačajo za dokumente, s katerimi dokažejo njihovo neustrezno starost. Istočasno pa jim vojaške enote zaračunajo bivanje, hrano in oblačila otrok za čas služenja vojaškega roka (Brett, McCallin, 1998: 70–74).

Če povzamem primere, lahko rečem, da vsi ti procesi delujejo v isto smer. Otroci iz bogatejših, privilegiranih družbenih razredov so manj ogroženi pred rekrutiranjem s strani vladnih oboroženih enot. Če se to že slučajno zgodi, obstaja tudi večja verjetnost, da jih izpustijo. Tako le redko postanejo otroci vojaki. Bolj ko je družbeni razred vpliven (zlasti najbogatejši predeli družbe), večjo imunost ima pred rekrutiranjem.

Tudi med prostovoljci se najpogosteje znajdejo posamezniki, ki imajo za to močne ekonomske in socialne nagibe. Razlika je v tem, da vojaško službo vidijo kot izhod iz revščine in ne kot njeno posledico. Veliko pomembnejši vidik kot revščina je izobraževalna deprivacija – omejen dostop do izobraževalnih možnosti kot tudi pobeg od običajnih izobraževalnih rutin. Pomanjkanje izobrazbe je bolj značilno za prostovoljce kot prisilno rekrutirane posameznike.

2. 6. 2. Prebivalci konfliktnih predelov

Na področju z več let trajajočim konfliktom predstavljajo otroci neizogibno najrevnejši in tudi najbolj prikrajšani del teh družb in so tudi zaradi tega še posebej izpostavljeni rekrutiranju. Lokalno ekonomijo lahko prizadenejo konflikti, trpijo izobraževalni sistemi, bogati del populacije se odseli ali vsaj pošlje svoje otroke drugam – v varnejši predel države ter s tem še dodatno pripomore k padcu ekonomije v regiji. Prav tako se v konfliktnih predelih pojavlja velik odstotek gospodinjev, kjer so otroci glavni člani družine, ki družino preživljajo.

Na teh področjih so prisotni tudi vsi dejavniki, ki pospešujejo prostovoljno sodelovanje otrok v vojaških aktivnostih, kamor spadata tudi pomanjkanje alternativnih možnosti v življenju ter tendenca po zaznavanju konfliktov in sodelovanje v njih kot nekaj običajnega in vsakdanjega. Poleg tega doživljajo otroci v konfliktnih področjih tudi neposredne osebne izkušnje zlorabe s strani vladnih oboroženih enot, kar je tudi glavni razlog za prostovoljno sodelovanje v oboroženih nevladnih enotah (Brett, McCallin, 1998: 74–79).

2. 6. 3. Otroci, ločeni od družin

Skupina otrok, ločenih od svoje družine, predstavlja zelo ranljiv del populacije. Teh otrok je v konfliktnih predelih izredno veliko. Glede na njihove vrstnike obstaja tudi večja verjetnost, da bodo ti otroci hitreje postali vojaki.

To lahko razložimo s številnimi razlogi. Eden izmed njih je, da družina nudi določeno fizično zaščito in varnost ter pripomore pri izogibanju rekrutiranja. Otroke brez družin nihče ne pošlje tja, kjer je bolj varno, in prav tako nihče ne poizveduje za njimi, če so že rekrutirani.

Po drugi strani pa sodelovanje otrok razložimo tudi s pomočjo njihove želje po oblikovanju nadomestne družine. Kadar otroci vojsko sprejemajo na tak način, se pogosto zgodi, da se pridružijo oboroženim enotam ali oboroženim opozicijskim skupinam (Brett, McCallin, 1998: 79–81).

2. 6. 4. Spol otrok

V številne nevladne oborožene skupine so vključena tudi dekleta, ki sčasoma lahko prevzamejo tudi bolj aktivne dolžnosti, kot so samo kuhanje in pospravljanje. Vključijo jih celo v najhujše vojaške operacije.

Glede na spol otrok vojakov je tudi v oboroženih silah možno opaziti vpliv kulturnih pričakovanj. Obstaja sicer nasprotje med vladnimi oboroženimi silami in nevladnimi oboroženimi skupinami, kajti v prvih pretežno prevladujejo moški, medtem ko zadnja skupina vključuje tako posameznike ženskega kot tudi moškega spola. V omenjenih skupinah se pojavljajo lahko tudi izjeme: v Peruju Zakon o obveznem služenju vojaškega roka opredeljuje tako služenje moških kot žensk, v Afganistanu pa so vsi vojaki na obeh straneh moški.

Razlika med vladnimi in nevladnimi oboroženimi silami ni tako absolutna, kot se zdi na prvi pogled. V ozadju za bojnimi enotami se običajno nahaja velika podporna skupina, kamor spadajo ženske in dekleta ter včasih tudi majhni otroci. Številne družine tudi živijo v ali poleg vojaške baze, kar pomeni, da so člani družine vključeni tudi v različne dejavnosti vojske.

V Etiopiji so ugotovili, da ženske in dekleta sestavljajo od 25 do 30 odstotkov nevladnih oboroženih enot, v Kamobodži se je na nevladni strani usposabljala skupina od 300 do 500 deklet pod 15 letom. Ženske vključujejo v boje tudi v družbah, kjer so tradicionalno igrale podrejeno vlogo (npr. populacija Kurdov v Turčiji in Tamili v Šri Lanki).

Kljub temu da večinoma dekleta vojakinje izvajajo enake funkcije kot fantje, obstajajo med njimi tudi razlike: npr. dekleta so dodeljena moškim, da postanejo njihove žene (varovanje pred virusom HIV, če bi spali z različnimi dekleti), izvajajo podporne aktivnosti v vojski – npr. kuhanje. Prihaja tudi do porok, vendar ni povsem jasno, ali so te poroke prisiljene ali jih zgolj opogumijo. Dejstvo pa je, da otežijo demobilizacijo. Dekleta tako pridejo v precep ali oditi domov ali ostati s svojim novim možem (Brett, McCallin, 1998: 81–86).

Če povzamem, otroci, ki najpogosteje postanejo vojaki, prihajajo iz revnih okolij ali drugače prikrajšanih sektorjev okolja, iz konfliktnih predelov ali iz družin, ki so razpadle ali ne obstajajo več. Pogosto so ti dejavniki med sabo še dodatno povezani, kar te otroke še bolj izpostavlja. Ker so v njihovem primeru pogosto razpadle tudi vse socialne in ekonomske strukture, ki bi jih lahko ščitile pred novačenjem v vojaške enote, so ti otroci največkrat

nemočni pri omenjenemu procesu. Velikokrat se celo zgodi, da vojsko zaznavajo kot edino možnost v svojem življenju.

Končna usoda teh otrok je odvisna tudi od samih oboroženih sil ter zakonskega urejanja teh problemov znotraj države. Pomembno pa je urejanje te problematike tudi na svetovni ravni oz. z vidika celotne mednarodne skupnosti.

3. PRAVNI STANDARDI ČLOVEKOVIH PRAVIC IN REKRUTIRANJA

»Rekrutiranje predstavlja odločilni dejavnik. Brez rekrutiranja otrok tudi ne bi bilo otrok vojakov. Številni otroci vojaki postanejo nevidni, saj odrastejo in so demobilizirani še v času odraslosti.« (Brett, McCallin, 1998: 41).

Dokumenti, ki se nanašajo na človekove pravice, določajo pravice, ki naj bi jih užival vsak posameznik med vojno in v miru. Dolžnosti, ki jih mora upoštevati vsaka država, temeljijo na Listini ZN in se zrcalijo v Univerzalni deklaraciji o človekovi pravicah (resolucija Generalne skupščine 217A (III)) (Človekove pravice – ZMD, 1995: 1–7).

Z vprašanjem mednarodnopravnega vidika problema otrok vojakov pa se ukvarjajo naslednja področja mednarodnega prava: mednarodno pravo človekovih pravic, mednarodno humanitarno pravo, mednarodno kazensko pravo in mednarodno delovno pravo.

(<http://www.hrw.org/campaigns/crp/int-law.htm>)

Za nas pomembni področji sta: *mednarodno humanitarno pravo* – pravo, ki pokriva potek oboroženih konfliktov, ter *mednarodno pravo o človekovih pravicah*. Znotraj obeh področij pa nas zanimajo določila, vezana na način in postopek rekrutiranja ter s tem povezano kršenje otrokovih pravic.

Ključnega pomena pri pojavu otrok vojakov je torej rekrutiranje, ki vključuje različne načine (formalne ali de facto), s katerimi posameznik postane član oboroženih sil ali skupin. Sem spadajo obvezno služenje vojaškega roka, prostovoljno *novačenje* in prisilno rekrutiranje (Brett, McCallin, 1998: 41–69).

Tudi v zvezi z rekrutiranjem lahko govorimo o dveh vejah prava: o nacionalnem in mednarodnem pravu, ki lahko opredeljujeta enake standarde ali pa se med sabo razlikujeta.

V številnih nacionalnih zakonodajah je starostna meja rekrutiranja jasno opredeljena. Osemnajst let predstavlja minimalno starost, primerno za rekrutiranje, čeprav obstaja kar nekaj izjem z nižjo ali višjo starostno mejo. V nekaterih primerih zato mlajših od 18 let ne pošiljajo v boje. Kljub temu pa je nacionalna zakonodaja velikokrat neučinkovita, saj se danes oboroženi konflikti pojavljajo v obliki notranjih in ne mednarodnih oboroženih konfliktov. Kadar vlada nadzira rekrutiranje v oborožene sile, gre za novačenje sil v lastne oborožene enote. To pomeni, da rekrutiranja v nevladne oborožene skupine (ki so po definiciji nelegalne v vsakem primeru) ne pokriva zakon kot tudi nobena vojaška pravila, ki bi tovrstno ilegalno rekrutiranje kaznovala. Ko vlade sprejemajo zakonodajo, običajno ne predvidijo možnosti civilnih vojn, zato tudi ne predvidijo ustreznih zakonov, s katerimi bi rekrutiranje s strani nevladnih oboroženih skupin lahko regulirali: npr. s pomočjo kazenskega prava (Machel, 1996).

3. 1. SPLOŠNI DOKUMENTI

V nadaljevanju bom predstavila splošne dokumente, ki v svojih členih govorijo tudi o otrocih vojakih in njihovem rekrutiranju.

3. 1. 1. Četrta Ženevska konvencija za zaščito civilnih oseb med vojno (1949), Dva Dopolnilna protokola k ženevskim konvencijam (1977) in Konvencija o otrokovih pravicah (1989)

Pomembna člena Četrte Ženevske konvencije, ki se nanašata na zaščito otrok, sta 24. in 50. člen.

24. člen poudarja, da morajo strani v spopadu poskrbeti, da otroci, mlajši od petnajst let, ki so zaradi vojne osiroteli ali so ločeni od svojih družin:

- niso v nobenem primeru prepuščeni sami sebi;
- da se olajša njihovo vzdrževanje;
- da se olajša opravljanje verskih obredov;
- da se vzgoja po možnosti prepusti osebam, ki imajo podobno kulturno tradicijo;
- da si morajo strani v spopadu prizadevati določiti s pomočjo identifikacijske ploščice ali na kakšen drug način vse otroke, mlajše od dvanajst let.

50. člen opredeljuje situacijo v primeru okupacije. Okupacijske sile morajo omogočiti primerno dejavnost vseh ustanov, ki se ukvarjajo z vzgojo, oskrbo in izobraževanjem otrok, omogočiti morajo identifikacijo otrok in registracijo njihovih staršev (Človekove pravice – ZMD, 1995). Pri tem je ravno neustrezna identifikacija otrok pogosto tisti dejavnik, ki vzdržuje in pospešuje pojav otrok vojakov.

Drugi dopolnilni protokol k ženevskim konvencijam (nanaša se na zaščito žrtev v nemednarodnih oboroženih spopadih) v členu 4(3) pravi, da »otroci, ki niso dopolnili 15 let, ne bodo rekrutirani v oborožene sile ali skupine, prav tako pa ne smejo sodelovati v sovražnostih. Če pa v sovražnostih sodelujejo, so upravičeni do posebne nege in pomoči« (Človekove pravice – ZMD, 1995).

Člen v celoti prepoveduje rekrutiranje mlajših od 15 let v katere koli oborožene sile (vladne ali nevladne) in kakršno koli sodelovanje otrok v sovražnostih. Kljub temu se ta Protokol nanaša samo na notranje oborožene konflikte na ozemlju države podpisnice Drugega dopolnilnega protokola v primeru sovražnosti med vladnimi in nevladnimi oboroženimi silami ter drugimi organiziranimi skupinami, ki pod določenim vodstvom izvajajo nadzor nad deli ozemlja. Učinkovitost Protokola II je tako omejena zaradi visoke tolerance njegove uporabe, obotavljanja vlad za njegov sprejem (v primeru vključenosti v civilno vojno) in zaradi dejstva, da se nanaša samo na države članice tega Protokola.

Tretji splošni dokument predstavlja *Konvencija o otrokovih pravicah*, ki so jo sprejeli v Združenih narodih leta 1989 (Generalna skupščina z resolucijo 44/25). Konvencija podaja

pravni okvir, ki razširja predhodno razumevanje otrok na neposredne nosilce pravic in priznava njihovo pravno osebnost.

Podpisale so jo skoraj vse države sveta (izjema sta Somalija in ZDA). Je pravno zavezujoča za vlade podpisnice in se nanaša na vse otroke, ki se nahajajo znotraj jurisdikcije vsake države podpisnice, ne samo na državljane te države (<http://www.hrw.org/campaigns/crp/int-law.htm>). Pomembna sta 38. in 41. člen.

Lahko celo povežemo določila 4. Ženevske konvencije oz. Dopolnilnih protokolov (I in II) ter Konvencijo o otrokovih pravicah, saj je 38. člen Konvencije je izpeljan iz 77(2). člena Prvega dopolnilnega protokola k ženevskim konvencijam (zaščita žrtev v mednarodnih oboroženih spopadih) iz leta 1977 . V njem je zapisano:

1. Države članice bodo spoštovale in zagotavljale spoštovanje mednarodnega humanitarnega prava, ki se nanaša na otroke v primeru oboroženih spopadov.
2. Države članice bodo sprejele vse ukrepe, s katerimi bodo zagotavljale, da posameznik, ki še ni dosegel 15 let, ne bo neposredno sodeloval v sovražnostih.
3. Države članice se bodo vzdržale rekrutiranja posameznikov, ki še niso dopolnili 15 let, v svoje oborožene sile. Med posamezniki, ki so dosegli starost 15 let, in tistimi, ki med njimi še niso stari 18 let, se bodo države zavezale, da bodo prednost dajale starejšim posameznikom.

Tudi 38. člen Konvencije uporablja petnajstletno starost kot minimum in s tem povzroča določeno anomalijo, saj je v vseh preostalih členih definicija starostne meje otrok v Konvenciji postavljena na 18 let (Cohn, Goodwin-Gil, 1997: 56–61) .

Standardi, opredeljeni s Konvencijo zahtevajo od držav članic tako spoštovanje kot tudi zagotavljanje spoštovanja teh določil. Omejitev na »spopad, v katerega so vključeni otroci«, je nepotrebna. Težko je govoriti o spopadih, ki se ne nanašajo na otroke. Če pustimo ob strani situacije, kjer so otroci neposredno napadeni, rekrutiranje in podobne primere, oboroženi konflikti še vedno močno vplivajo na celotno populacijo, na dostopnost različnih storitev, kamor spada tudi hrana, zdravstvena nega in izobraževanje, na infrastrukturo, vplivajo pa tudi na odrasle posameznike, ki so otrokom pomembni, kot so očetje in bratje.

Ker v Konvenciji o otrokovih pravicah termin »oboroženi spopadi« ni dobro opredeljen, omogoča še naprej zanikanje vključenosti vlad v oborožene spopade (kot je opredeljeno s 4. Ženevsko Konvencijo in dopolnilnima protokoloma) in s tem zanika uporabnost mednarodnega humanitarnega prava. Ena izmed posledic takega zanikanja je, da je običajno težje zavezati oborožene nevladne skupine k določenim pravilom, saj je ozko gledano mednarodno humanitarno pravo zavezujoče samo za vlade. Zato se postavlja vprašanje, zakaj bi torej oborožene nevladne skupine izvajale določila mednarodnega humanitarnega prava, če ga same vlade ne.

Danes se oboroženi konflikti pojavljajo v obliki notranjih in nemednarodnih oboroženih spopadov in številni otroci vojaki služijo v oboroženih nevladnih skupinah. Člen 38 se torej ne nanaša na rekrutiranje v oborožene nevladne skupine, kajti ta člen pokriva le rekrutiranje s strani države v svoje oborožene enote. Člen 38(2), ko ga beremo skupaj s členom 38(1), tudi zahteva od vseh članic podpisnic sprejetje ukrepov, s katerimi bi preprečili neposredno sodelovanje v sovražnostih posameznikov, mlajših od 15 let, ne opredeli pa zadostno vseh možnih oboroženih skupin, ki otroke lahko rekrutirajo, ter različnih tipov konfliktov, saj ta člen ne ločuje med mednarodnimi in nacionalnimi oboroženimi konflikti. Kljub temu to še vedno pomeni, da je država članica Konvencije zavezana, da skuša preprečiti neposredno sodelovanje mlajših od 15 let v sovražnostih na svoji strani ter v oboroženih nevladnih skupinah. (Cohn, Goodwin-Gil, 1997: 61-66).

Člen 38 je torej absolutna obveza za vlade, da v svoje sile ne vključujejo posameznikov, mlajših od 15 let. To vključuje vse organizirane oborožene skupine, ki so pod nadzorom vlade, in ne samo rednih oboroženih enot. Sem spadajo tudi paravojaške sile, lokalne vojske, odbori za civilno obrambo in ostali, ki jih vlada dovoljuje. Gre za skupine, ki jih vlada ustanovi, oboroži ter jim dovoljuje nošenje orožja: ključno vprašanje pri tem pa je, ali je skupini dovoljena uporaba orožja. Vsaka skupina, ki torej zadostuje tem merilom, mora svoj način rekrutiranja regulirati v skladu z 38. členom. Zahteva člena 38(3) »naj se da prednost starejšim« v primeru rekrutiranja v starostni skupini od 15 do 18 je le šibka obveza. Njegova večja uporabnost je najverjetneje za namene zagovornišva in izvajanja moralnega pritiska.

41. člen Konvencije poudarja, da v trenutni Konvenciji nič ne vpliva na določila, ki omogočajo učinkovitejšo realizacijo otrokovih pravic. Z drugimi besedami, če bi večjo

zaščito otrok nudil drug pravni dokument, katerega članica je država, potem bi njegova določila imela precedens nad določili Konvencije o otrokovih pravicah. Če nacionalni zakon določa starost 18. let za minimalno starost rekrutiranja, potem bodo vlade bolj zavezane s tem kot z nižjo mejo v Konvenciji (Cohn, Goodwin-Gil, 1997: 67–70).

Za vzpostavljanje povezave med nacionalnim in mednarodnim pravom o otrokovih pravicah pa je pomemben Odbor za otrokove pravice (nadzorno telo, ki je bilo ustanovljeno na podlagi Konvencije), ki nadzira ujemanje državne zakonodaje z zahtevami mednarodnega humanitarnega prava, ki se nanaša na otroke. Odbor o pravicah otrok poudarja naslednje sklope pravic: zaščita družinskega okolja, osnovna skrb in nega, dostop hrane, zdravja in izobraževanja, prepoved mučenja, zanemarjanja, prepoved smrtne kazni, zaščita otrokovega kulturnega okolja, pravica do imena in nacionalnosti, potreba po zaščiti v primeru odtegnitve svobode. Države morajo tudi zagotoviti dostop do humanitarne pomoči otrokom med oboroženimi konflikti.

Med načrtovanjem Konvencije je vprašanje o minimalni starosti rekrutiranja in sodelovanja v sovražnostih sprožalo številna vprašanja. Številni so to starostno mejo želeli postaviti na 18 let v skladu s splošno starostjo polnoletnosti, ki je opredeljena v 1. členu Konvencije. Naredili so kar nekaj korakov, s pomočjo katerih naj bi starostno mejo dvignili na 18 let.

Med drugim je bila leta 1994 ustanovljena delovna skupina, ki je oblikovala Opcijski protokol h Konvenciji, ki je to starostno mejo zahteval. Namen teksta je bil vključiti tudi člene o nedržavnih oboroženih enotah, o rehabilitaciji in socialni reintegraciji žrtev otrok v oboroženih konfliktih. Kljub napredku se še vedno ne strinjajo glede problema prostovoljnega rekrutiranja in razlikovanja med posrednim in neposrednim sodelovanjem. Argument, da je starost rekrutiranja zgolj tehnično vprašanje, ki ga opredeljuje posamezna vlada, ne upošteva dejstva, da učinkovita zaščita otrok pred vplivom oboroženih konfliktov zahteva tako pravno kot tudi moralno zavezo, ki opredeljuje, da otroci ne smejo sodelovati v oboroženih konfliktih (Jakofčič, 2002).

Zaradi zgoraj naštetih problemov so na 48. seji Generalne skupščine OZN sprejeli resolucijo 48/157 z naslovom »Zaščita otrok, ki jih prizadenejo oboroženi konflikti«. V njen so se obrnili na Generalnega sekretarja, naj imenuje strokovnjaka, ki bo ob podpori Odbora za

človekove pravice in UNICEF-a izpeljal to študijo. Študija naj bi preučila naslednje probleme:

- sodelovanje otrok v oboroženih konfliktih,
- okrepitev preventivnih ukrepov za otroke, ki še niso polnoletni,
- pomembnost in ustreznost obstoječih standardov,
- določitev potrebnih ukrepov za izboljšanje zaščite otrok, ki so jih prizadeli oboroženi konflikti;
- potrebni ukrepi za izboljšanje fizičnega in psihičnega okrevanja ter socialne reintegracije otrok, ki so jih prizadeli oboroženi konflikti.

Na podlagi resolucije 48/157 je bila 20. decembra 1993 za ta projekt imenovana Gracha Machel. Z raziskavo so opozorili na središčnost teh problemov za mednarodno zaščito človekovih pravic, za mir, varnost in razvojne cilje (<http://www.hrw.org/wr2k1/special/child.html>).

3. 1. 2. Opcijski protokol h Konvenciji o otrokovih pravicah o sodelovanju otrok v vojaških konfliktih

25. maja 2000 so v Generalni skupščini ZN po šestih letih pogajanj sprejeli Opcijski protokol h Konvenciji o otrokovih pravicah. Ta določa starostno mejo 18 let kot minimalno starost za neposredno sodelovanje v sovražnostih, za prisilno rekrutiranje ali za kakršno koli drugo obliko sodelovanja v sovražnostih tudi na strani nevladnih oboroženih skupin. (<http://www.hrw.org/campaigns/crp/protocol.htm>).

Glavna določila Opcijskega protokola so:

- *Sodelovanje v sovražnostih*: vlade morajo sprejeti vse možne ukrepe, s katerimi bodo preprečile, da člani njihovih oboroženih enot, mlajši od 18 let, ne bodo neposredno sodelovali v sovražnostih.
- *Obvezno služenje vojaškega roka*: vlade ne smejo prisilno rekrutirati posameznikov, mlajših od 18 let.

- *Nevladne oborožene skupine:* Uporniške ali ostale nevladne oborožene skupine ne smejo rekrutirati posameznikov, mlajših od 18 let, ter jih prisiliti v sodelovanje. Vlade morajo kaznovati takšna ravnanja in sprejeti vse ukrepe, s katerimi bodo to preprečevale.
- *Prostovoljno rekrutiranje:* Vlade morajo dvigniti minimalno starost za prostovoljno rekrutiranje nad sedanjih 15 let ter predložiti obvezujoče deklaracije, v katerih potrjujejo, da bodo novo starostno mejo upoštevale (v praksi sicer to pomeni, da je minimalna starostna meja postavljen na 16 let). Vlade, ki rekrutirajo mlajše od 18 let, morajo sprejeti določena varovala, s katerimi bi zagotovile, da je tovrstno rekrutiranje prostovoljno; to lahko dosežejo s soglasjem staršev ali zakonitih skrbnikov, s čimer potrdijo, da so rekrutirani posamezniki popolnoma seznanjeni z dolžnostmi, ki jih opravljajo v vojski, ali z drugimi dokazi o posameznikovi starosti.
- *Implementacija:* Vlade morajo demobilizirati rekrutirane otroke, ki niso bili vpoklicani v vojske enote v skladu s Protokolom, ter jim nuditi ustrezno rehabilitacijo in pomoč pri reintegraciji.
- *Ratifikacija:* Vlade lahko podpišejo in ratificirajo Protokol, ne glede na to, ali so ratificirale Konvencijo o otrokovih pravicah.
- *Spremljanje izvajanja določil:* Vlade morajo v dveh letih po ratifikaciji Protokola predložiti poročilo Odboru o otrokovih pravicah. Predložiti morajo informacije o ukrepih, ki so jih sprejele, da bi Protokol lahko uveljavile. Po tem morajo poročila oddati vsakih 5 let (<http://www.hrw.org/campaigns/crp/protocol.htm>).

Ob podpisu Protokola so države oddale obvezujoče deklaracije, v katerih so opredelile minimalno starostno mejo rekrutiranja. Določila glede starostne meje posameznikov v deklaracijah se lahko zaostrijo, ne morejo pa meje spuščati. Z drugimi besedami, deklaracijo lahko umaknejo samo zaradi deklaracije, ki opredeljuje višjo starostno omejitev rekrutiranja v vladne oborožene sile.

Sprejetje Opcijskega protokola je bil velik dosežek za Koalicijo *Stop the use of child soldiers*, ki je agresivno nastopila proti sodelovanju otrok v vojaških konfliktih. Koalicijo je ustanovil Human Rights Watch in 5 drugih mednarodnih organizacij leta 1998. Posledično je prerasla nacionalne okvire in kampanje, saj danes vključuje več kot 30 držav. V koaliciji so trdili, da je edini način preprečevanja sodelovanja otrok v spopadih ta, da jih v prvi vrsti ne rekrutirajo.

Številne vlade so svoja stališča osnovala na svojih obstoječih načinih rekrutiranja. Pri tem so nekatere vztrajale tudi na pravici do rekrutiranja otrok, ki niso dovolj stari.

Pogajanja o Protokolu je označeval velik premik tudi s strani Združenih držav. Po šestih letih hudih nasprotovanj minimalni starosti 18 let za sodelovanje v oboroženih konfliktih so si ZDA premislile in se prvič strinjale, da bodo prenehale v svoje čete novačiti vojake, mlajše od 18 let, ter da bodo podprle Protokol. Prvič so tako Združene države podprle in spremenile svojo običajno prakso z namenom, da podprejo standarde človekovih pravic.

V nekaterih državah je kampanja vodila do spremembe zakona, ki zadeva rekrutiranje. V Italiji so tako dvignili starostno mejo rekrutiranja na 18 let, v Izraelu so po številnih vplivih nevladnih organizacij prav tako dosegli, da je starostna meja rekrutiranja postavljena na 18 let. Podobno se je zgodilo v Vzhodnem Timorju ter Grčiji (<http://www.hrw.org/campaigns/crp/protocol.htm>).

3. 2. OSTALI POMEMBNI DOKUMENTI

- **Resoluciji Varnostnega sveta številka 1261 (1999) ter 1314 (2000)**

Prva poziva vse članice in dele Združenih narodov, da skušajo preprečiti rekrutiranje in sodelovanje otrok v konfliktih ter doseči procese razoroževanja, demobilizacije, rehabilitacije. Pri tem morajo v središče načrtovanja programov pomoči postaviti potrebe otrok. Dodatna resolucija VS 1314 (2000) pa je večji poudarek dala regionalnim organizacijam pri preprečevanju sodelovanja otrok v vojaških aktivnostih (<http://www.un.or./specila-rep/children-armed-conflict/freports.htm>).

- **Rimski statut mednarodnega kazenskega sodišča (1998)**

Pooblašča sodišče, da se odzove v primerih rekrutiranja otrok pod petnajstim letom starosti. Vsebuje določila za primere mednarodnih in notranjih oboroženih konfliktov. Statut

prepoveduje rekrutiranje otrok pod petnajstim letom, vendar te kršitve ne opredeljuje kot vojni zločin, ampak kot resno kršenje zakonov v oboroženih spopadih.

(<http://www.hrw.org/campaigns/crp/int-law.htm>)

- **Konvencija Mednarodne organizacije dela o najhujših oblikah otroškega dela (št. 182)**

Sprejeli so jo leta 1999, veljati pa je začela leta 2000. Zavezuje državo, ki jo ratificira, da sprejme neposredne in učinkovite ukrepe za prepoved in preprečevanje najhujših oblik otroškega dela. Termin otrok se nanaša na vse posameznike, mlajše od 18 let, najhujše oblike otroškega dela pa vključujejo: »vse oblike suženjstva ali suženjstvu podobnih aktivnosti, kot so prodaja otrok, jetništvo ter prisilno ali obvezno delo, vključno s prisilnim ali obveznim rekrutiranjem otrok za uporabo v oboroženih spopadih«.

Prvič so tudi uporabili mejo 18 let kot minimalno starost, ki se nanaša na otroke vojake v mednarodnih pogodbah. Prvič so tudi opredelili vojaštvo otrok kot obliko otroškega dela.

Konvencija Mednarodne organizacije dela tudi prepoveduje »delo, ki po svoji naravi škoduje zdravju, varnosti in morali otrok, vendar prepušča nacionalnim avtoritetam, kaj vse naj vključujejo pod omenjeno prepoved. Države tako lahko vključijo v to kategorijo vsakršno sodelovanje v sovražnostih in vojaško rekrutiranje pod 18 let (<http://www.hrw.org/campaigns/crp/int-law.htm>).

- **Afriška listina o pravicah in blaginji otrok**

Sprejeli so jo leta 1990 na zasedanju Organizacije afriške enotnosti. Drugi člen Listine opredeljuje kot otroka vsako človeško bitje pod 18. letom starosti. 22. člen pa potrjuje zahteve po spoštovanju in zagotavljanju spoštovanja pravil mednarodnega humanitarnega prava. Pravi tudi »(2) Države članice sedanje Listine bodo sprejele vse potrebne ukrepe, s katerimi bodo zagotovile, da noben otrok ne bo neposredno sodeloval v sovražnostih ter da se bodo vzdržale rekrutiranja otrok.« Vlade ne smejo rekrutirati posameznikov, mlajših od 18 let, in imajo absolutno dolžnost, da zagotovijo, da mlajši od 18 let ne bodo sodelovali v sovražnostih (<http://www.hrw.org/campaigns/crp/int-law.htm>).

3. 3. REGIONALNA SREČANJA IN DOKUMENTI

Odvijalo se je pet regionalnih posvetov, ki jih je organizirala koalicija Stop The use of Child Soldiers, ki je tudi zbrala podatke o vključenosti otrok v vojaške aktivnosti na teh področjih. V konfliktih na območju Azije in Pacifika naj bi sodelovalo najmanj 75 000 otrok pod 18. letom, kar je postavilo to območje na drugo mesto, takoj za Afriko. V poročilu je bila omenjena Burma kot največji svetovni izkoriščevalec otrok vojakov, sledijo Afganistan, Kambodža in Šri Lanka.

Na regionalnih srečanjih so podprli sklepe splošnih dokumentov in srečanj o otrocih vojakih ter določili regionalne prioritete na tem področju. Sprejeli so naslednje dokumente, ki se ukvarjajo s problemi otrok vojakov:

- **Deklaracija iz Maputa o otrocih vojakih** (sprejeta na konferenci afriških držav o otrocih vojakih, ki je bila v aprilu leta 1999),
- **Deklaracija iz Montevida o sodelovanju otrok vojakov** (sprejeta na konferenci latinskoameriških in karibskih držav o otrocih vojakih, ki je bila v juniju leta 1999),
- **Berlinska deklaracija o otrocih vojakih** (sprejeta na Evropski konferenci o otrocih vojakih, ki je bila v oktobru leta 1999),
- **Deklaracija iz Katmanduja o otrocih vojakih** (sprejeta na Azijsko-pacifiški konferenci o otrocih vojakih, ki je bila v maju leta 2000),
- **Deklaracija iz Ammana o sodelovanju otrok vojakov** (sprejeta na konferenci držav Bližnjega vzhoda in severne Afrike v aprilu leta 2001) (<http://www.hrw.org/wr2k2/childsoldiers.html>).

V sklepih konferenc so večinoma izpostavljali naslednje:

- Strinjali so se o zvišanju trenutne starostne meje rekrutiranja in sodelovanja otrok v oboroženih konfliktih na 18 let. Podprli so tudi sprejetje Opcijskega protokola h Konvenciji o otrokovih pravicah ter poudarili, da prisilno ali prostovoljno rekrutiranje otrok, mlajših od 18 let, in njihovo posredno ali neposredno sodelovanje v mednarodnih ter nacionalnih oboroženih konfliktih predstavlja kršitev otrokovih pravic.
- Poudarili so pravilnost odločitve statuta mednarodnega kazenskega sodišča, ki opredeljuje obvezno služenje vojaškega roka ali vpoklic otrok pod 15. letom v nacionalne oborožene sile ali njihovo aktivno sodelovanje v sovražnostih kot vojni zločin tako v mednarodnih kot tudi notranjih oboroženih konfliktih.

- Strinjali so se s sklepi 182. Konvencije Mednarodne organizacije dela, ki opredeljuje prisilno ali obvezno rekrutiranje otrok kot najhujšo obliko otroškega dela.
- Zahtevali so, naj oborožene sile vzpostavijo ustrezne postopke rekrutiranja, zlasti za določanje starosti (še posebej za "ranljiv" del populacije). Zagotoviti morajo tudi sistematizirano registracijo rojstev s podeljevanjem identifikacijskih dokumentov otrokom. V primeru, da otrok nima identifikacijskih listin, morajo vojaške oblasti pred rekrutiranjem zahtevati dokazila s strani starejših oseb.
- Zahtevali so demobilizacijo vseh otrok, ki trenutno služijo v oboroženih silah, ter ustrezno psihično in psihosocialno rehabilitacijo ter učinkovito reintegracijo. Potrebno bi bilo oblikovati preventivne programe za otroke pod 18. letom starosti, ki so sodelovali v sovražnostih – s poudarkom na analizi tveganja, iskanju alternativ (kot so izobraževanje, aktivnosti v prostem času ...), vključevanju v lokalne skupnosti in družine v preventivno delo, razumevanju lokalnega kulturnega, ekonomskega, socialnega in političnega konteksta regije, ponovnem združevanju družin, nujenju varnosti in hrane otrokom, ki živijo v begunskih taboriščih in na konfliktnih področjih.
- V sklepih so opozarjali tudi na ekonomske, socialne, politične in kulturne razloge pojava otrok vojakov.
- Izpostavili so povezanost dostopnosti lahkega pehotnega orožja v državah ter otrok vojakov in opozorili vlade in regionalne organizacije, naj uporabijo politični in ekonomski vpliv pri preprečevanju trgovine s tovrstnim orožjem.
- Predlagali so tudi, naj tudi mirovni sporazumi vsebujejo določila o demobilizaciji, rehabilitaciji in reintegraciji otrok vojakov (<http://www.hrw.org/wr2k2/childsoldiers.html>).

Na vseh srečanjih so poudarjali tudi pomembnost sodelovanja različnih odborov ter organizacij za ekonomska vprašanja (npr. Ekonomski odbor za Afriko, Afriška razvojna banka, Medameriška razvojna banka ...), kar je tudi opozorilo na neizogibnost povezovanja sodelovanja otrok v oboroženih konfliktih ter dejavnikov ekonomskega razvoja in prosperitete držav, kjer se ti konflikti odvijajo. Njihova pomoč bi bila potrebna pri implementaciji ciljev konferenc, zlasti s finančno in tehnično pomočjo, s katero bi omenjene cilje tudi uresničili. (<http://www.hrw.org/campaihns/crp/monte-dec.htm>).

V tem poglavju smo videli, da se s problemom otrok vojakov ukvarjajo tako na svetovni kot regionalnem ravni. Skupno vsem tem prizadevanjem je določanje višje starostne meje za sodelovanje otrok ter preprečevanje sodelovanja tako v vladnih kot tudi nevladnih oboroženih enotah. Rekrutiranje otrok vojakov tako postaja vse bolj problem politične etike – moralni in ne pravni problem. Zakoni, ki opredeljujejo rekrutiranje, določajo starostno mejo, večji problem pa predstavlja sama politika držav, ki omogoča oboroženim skupinam kršenje zakona ter s tem otrokovih pravic.

Resolucija Varnostnega sveta 1314 daje večji poudarek regionalnim organizacijam pri reševanju problema otrok vojakov. To je po svoje bolj realno, saj regionalne organizacije tem otrokom lažje določijo sredstva ter način pomoči zaradi boljšega poznavanja značilnosti regije.

V dokumentih (zlasti regionalnih, ki se ukvarjajo z otroki vojaki) ter poročilih s konferenc, organiziranih na to temo, je opazno tudi, da se poleg pravnega vidika ukvarjajo tudi z razvojnimi vidiki tega problema (predvsem z vprašanji ekonomskega razvoja in revščine).

Vzroke za povezovanje razvojnih problemov in pojava otrok vojakov si lahko razložimo tudi s pomočjo strateške politike Svetovne banke (2001), ki opredeljuje dve prioritetni področji pri zmanjševanju stopnje revščine ter dviganju ekonomske rasti v državah: ustvarjanje ugodne klime za investiranje, odpiranje novih delovnih mest ter posvečanje večje pozornosti revnim ter prikrajšanim (njihovo izobrazbo, dostop do zdravstvene pomoči ter različna denarna posojila) (<http://www.worldbank.org>).

Otrokom lahko države s tem ponudijo alternativno možnost, tako da vojska ne ostane edina priložnost v njihovem življenju. Vendar pa je žal vse pre pogosto opaziti, da so otroci, ki pridejo v vojsko, na nek način že »selekcioniрана populacija« (revni, otroci brez družin), ki velikokrat ponujenih alternativ tudi ne more izkoristiti, na kar bom opozorila tudi v poglavju o demobilizaciji ter reintegraciji.

4. REKRUTIRANJE

V tretjem poglavju smo videli, kako na proces rekrutiranja gledajo s pravnega vidika in kako se nanj odziva mednarodna skupnost. Ta je s številnimi pravnimi ukrepi skušala dvigniti

zakonsko mejo sodelovanja otrok v vojaških aktivnostih na 18 let. Kmalu pa so ugotovili, da zgolj zakoni in pravni standardi niso dovolj pri preprečevanju pojava otrok in da je potrebno analizirati in spreminjati tudi prakso držav pri rekrutiranju. Ključnega pomena pri procesu rekrutiranja je sam način izvajanja tega procesa ter s tem povezani razlogi za sodelovanje v vojaških aktivnostih.

Namen tega poglavja je torej predstaviti razloge in načine rekrutiranja ter strategije, ki bi ta proces preprečevale. Zanimalo me je tudi, ali so razlogi in načini rekrutiranja povezani z vprašanji, ki se nanašajo na ekonomsko in socialno problematiko.

4. 1. NAČINI REKRUTIRANJA

Ločimo več vrst rekrutiranja – obvezno, prisilno in prostovoljno rekrutiranje. V praksi celo lahko opazimo kontinuum med prisilnim in prostovoljnim rekrutiranjem, kljub temu da so številni primeri nedoločljivi (Brett, McCallin, 1998).

4. 1. 1. OBVEZNO SLUŽENJE VOJAŠKEGA ROKA

Izmed vseh kategorij je obvezno služenje vojaškega roka najbolj razpoznavno. Gre za pravno obvezo državljanov, primernih za služenje vojaškega roka (za določeno obdobje). Obvezno služenje vojaškega roka izvajajo v številnih državah, na vseh področjih sveta. V nekaterih državah je to del reševanja konfliktov, v drugih je to obvezno določilo. V nekaterih državah posameznike, mlajše od 18 let, legalno rekrutirajo (na te se nanaša izraz otroci vojaki). V teh primerih tudi navajajo, da ne obstaja možnost zavrnitve služenja vojaškega roka na osnovi ugovora vesti ali zaradi dostopnosti alternativnih oblik civilnega služenja vojaškega roka. V večini primerov pa zahtevajo služenje vojaškega roka od posameznikov, starih 18 let in več.

V svoji naravi je obvezno služenje vojaškega roka vladna prednost. V enem primeru so celo oborožene nevladne skupine sprejele zakon o »Obveznem služenju vojaškega roka«, ki se je nanašal na člane etničnih manjšin, starih od osemnajst do petindvajset let. V realnosti je bil to zgolj primer pridobivanja prostovoljcev oz. legitimiziranje prisilnega rekrutiranja v obvezno služenje vojaškega roka v okviru nevladnih oboroženih sil.

Na žalost pa tudi obstoj obveznega služenja vojaškega roka z zakonsko določeno minimalno starostjo 18 let ni zagotovilo, ki bi preprečevalo rekrutiranje otrok, mlajših od 18 let. Glavni razlogi so: pomanjkanje dokumentacije, prostovoljno novačenje za obvezno služenje vojaškega roka, sistem novačenja po kvotah ter različne pravne in infrastrukturne pomanjkljivosti, ki jih bom podrobneje prikazala (Brett, McCallin, 1998: 41–42).

a) Pomanjkanje dokumentacije

Najenostavnejša in hkrati v realnosti najtežje izvedljiva rešitev problema je beleženje in hranjenje ustrezne dokumentacije o starosti oz. identiteti posameznika. Njeno pomanjkanje vodi v velik problem določanja starosti potencialnih rekrutov, prav tako pa tudi pospešuje rekrutiranje mlajših od 18 let.

Tudi če dokumentacija obstaja, v določenih primerih prihaja do ponarejanja prave starosti otrok (v primeru, ko starejši brat umre, običajno mlajši zaradi dolgotrajnega postopka pridobivanja identifikacijskega dokumenta prevzame njegov dokument ter s tem njegovo identiteto in starost; zaradi tega ga lahko tudi prezgodaj rekrutirajo).

Pri nekaterih posameznikih, zlasti tistih, ki živijo v ruralnih predelih, predstavlja njihov rojstni datum neko abstrakcijo. Starost namreč določajo glede na posameznikove izjave o njihovi starosti, glede na njihov fizični izgled (višina, teža, fizični razvoj ...). To pomeni, da so lahko otroci, mlajši od 18 let, videti dovolj stari in jih zato rekrutirajo.

Vsi ti primeri lahko v realnosti predstavljajo zgolj izgovor za neuspelo beleženje starosti oz. za prikrivanje zavestnega in sistematičnega rekrutiranja mlajših od 18 let. Dogaja se tudi, da oborožene sile posameznike, ki jih rekrutirajo s silo, ali prostovoljce pogosto pripravijo do tega, da sami izjavijo, da so dovolj stari. S tem lahko dokažejo skladnost z nacionalno zakonodajo ali mednarodnimi normami. Kadar pa naknadno preverjajo te podatke, poročajo, da so se rekruti zmotili o svoji dejanski starosti. Nekateri celo hranijo alternativno neformalno listo mladoletnih vojakov, ki je ne vključujejo v uradno dokumentacijo (Brett, McCallin, 1998: 42–43).

Na problem pomanjkanja dokumentacije so opozorili tudi na regionalnih konferencah o otrocih vojakih in kot enega izmed ukrepov za zmanjševanje števila otrok vojakov navedli bolj natančno registracijo rojstev ter hranjenje dokumentov o identiteti posameznikov.

b) Pravne in infrastrukturne pomanjkljivosti

V primeru, ko je sistem obveznega služenja vojaškega roka že v sami osnovi neustrezen in ga zlorablajo vse strani, vključene v boje, se obvezno služenje vojaškega roka lahko spremeni v prisilno rekrutiranje. To je prisotno v primerih, ko se ta proces odvija stran od oči javnosti, zaradi same odročnosti konflikta.

Včasih se zgodi, da ustavnih določil obveznega služenja vojaškega roka z ustrezno zakonodajo ne morejo preoblikovati v primerne postopke. Tako je v realnosti implementacija teh določil prepuščena trenutnim razmeram. Včasih vojska predpisana določila celo ignorira. Vendar kljub zakonom, ki kaznujejo rekrutiranje posameznikov, mlajših od 18 let, to običajno ne vpliva na storjena dejanja.

Problematično je tudi, da se otroci ne zavedajo svojih pravic, primanjkuje pa jim ustreznih varoval ter načinov nasprotovanja rekrutiranju, ki bi omogočili zagotavljanje njihovih pravic. Rekrutiranje otrok se pojavi tudi, ko mora vojska hitro pridobiti določeno število rekrutov. To se zgodi v primeru konfliktov, ki so zahtevali veliko žrtev ali pri neustreznem izvajanju postopkov rekrutiranja, ki omogočajo, da se velik odstotek populacije, primerne za rekrutiranje, temu izogne in je potrebno poiskati nove posameznike. Izogibanje je zlasti prisotno, kadar so vojska in boji med populacijo nepriljubljeni oz. kjer so prisotne visoke smrtno žrtve. Če so plače v vojski neprimerne in njeni pripadniki pogosto dezertirajo, obstajajo na seznamih tako imenovani »vojaki duhovi«. V vojsko pa namesto njih rekrutirajo otroke, da lahko nadomestijo primanjkljaj vojakov. V vojski lahko obstaja tudi usmerjena politika rekrutiranja, ki pridobiva le določene skupine posameznikov. Tega se v državi lahko zavedajo, vendar tega ne morejo ali ne želijo spremeniti. (Brett, McCallin, 1998: 44).

c) Prostovoljno novačenje za obvezno služenje vojaškega roka

V primeru neizogibnosti služenja vojaškega roka se rekruti pogosto javljajo v vojsko pred uradno določeno starostjo. Menijo, da bodo tako vojaški rok odslužili v zgodnejšem oz.

primernejšem času. V številnih državah je prostovoljno javljanje dovoljeno tudi v primeru nižje starosti kot velja za obvezno služenje vojaškega roka. Te neskladnosti lahko služijo za prikrivanje sistematičnega rekrutiranja otrok, saj mladoletne rekrute označijo kot prostovoljce. V drugih primerih so našli tudi posameznike, ki niso bili dovolj stari in so se prijavljali s ponarejenimi dokumenti (Brett, McCallin, 1998: 44).

d) Vpoklic po sistemu kvot

Vsi sistemi obveznega služenja vojaškega roka se ne nanašajo na individualni vpoklic. To se lahko dogaja samo, ko je populacija natančno popisana – ko obstaja seznam posameznikov. Pogosto pa je samo število bolj pomembno kot identiteta. Eden izmed načinov pridobivanja kvote je naključni izbor nabornikov, ki je različen v različnih državah.

Kadar vojaške enote zaradi različnih razlogov ne dosežejo zadostnega števila posameznikov primerne starosti rekrutiranja, zapolnjujejo to število z mladoletnimi rekruti (ker morajo v kratkem času pridobiti določeno število rekrutov in ker se jih ne prijavi dovolj, vzamejo tako tudi tiste, ki niso dovolj stari).

Na omenjene posredne metode obveznega služenja vojaškega roka se da močno vplivati – s korupcijo in zamenjavami, kar povečuje število otrok, ki so rekrutirani. Selekcija se tako v realnosti izvaja na zmožnosti plačevanja podkupnin določenim odgovornim posameznikom in ne na podlagi dejanske starosti. V določenih primerih celo družina ponudi mlajšega brata, da lahko starejši dokonča šolanje (Brett, McCallin, 1998: 44). V tem primeru pa obvezno služenje vojaškega roka že prehaja v obliko prisilnega rekrutiranja.

Vsi ti razlogi za neustrezno izvajanje postopka obveznega služenja vojaškega roka opozarjajo, da gre za situacije, ki so v nasprotju s Konvencijo o otrokovih pravicah. In to že v okviru procesa rekrutiranja, ki naj bi bil zakonsko urejen v vsaki državi – obveznega služenja vojaškega roka. Ključno vlogo pri neustreznem izvajanja postopka obveznega služenja vojaškega roka igra prav pomanjkanje dokumentacije o starosti posameznikov in beleženje rojstev v posameznih državah.

V primeru pomanjkljivosti pri obveznem služenju vojaškega roka lahko ponovno opazimo, da so izpostavljeni najbolj ranljivi deli populacije, ki se ne morejo "zaščititi" pred tem procesom na druge načine. Ravno zanemarjanje tega dela populacije in dopuščanje kršenja njihovih pravic bo lahko znotraj teh držav sčasoma privedlo tudi do večjih razvojnih problemov.

4. 1. 2. PRISILNO REKRUTIRANJE

Vzroki za prisilno rekrutiranje v vladne sile se skrivajo v pomanjkanju moči države. V nekaterih državah tako obstaja že dolga tradicija prisilnega rekrutiranja.

Posebne skupine, ki so še posebej podvržene prisilnemu rekrutiranju, so določene etnične, verske in rasne skupine ter prvotni prebivalci, ki jih vlada lahko zaznava kot grožnjo. Ta grožnja je enaka tudi v primeru rekrutiranja oboroženih nevladnih skupin ali njihovih podpornikov. Prisilno rekrutiranje v oborožene skupine je včasih prikrito v obliki obveznega služenja vojaškega roka, saj lahko zahteva od pripadnikov določene etnične skupine, da sodelujejo v oboroženih bojih.

Kot smo že videli pri obveznem služenju vojaškega roka, lahko v primeru nepriljubljenosti vojske, dlje časa trajajočih konfliktih ter zaradi pomanjkanja posameznikov v vladnih enotah pride do situacije, da vladne enote prisilno rekrutirajo posameznike (Cohn, Goodwin-Gil, 1997: 24–29).

V ruralnih predelih vladne kot tudi nevladne oborožene skupine uporabljajo podobne metode. Vojaška skupina vdre v vas, kjer pobijajo njene prebivalce, ugrabljajo otroke ter uničujejo njihove domove. Najpogostejša metoda prisilnega rekrutiranja s strani vladnih kot tudi nevladnih skupin je metoda, ki so jo uporabili v Etiopiji: t. i. četa, ki novači vojake. Skupina oborožene policije, vojske hodi po ulicah ter novači vse posameznike, ki jih sreča (tudi z njihovih delovnih mest: npr. prodajalci). Podobno se dogaja v številnih državah. Prisilno rekrutiranje se odvija v obubožanih predelih, na nogometnih igriščih, v kino dvoranah, na avtobusnih postajah, pred šolo – v predelih, kjer se nahaja veliko število mladeničev in dečkov, zlasti z nižjega sloja. Vojaški tovornjak lahko mlade posameznike pobira tudi iz bolj oddaljenih revnih vasi.

Obstajajo dokazi, da so v nekaterih primerih tudi pri prisilnem rekrutiranju spoštovali starostno mejo rekrutov. Tisti, ki so predložili ustrezen dokument o nezadostni starosti, so bili oproščeni. Običajno pa so te procese izvajali v skupinah, kjer obstaja le majhna verjetnost, da bodo posamezniki te dokumente imeli. Pogosteje je starost nepomemben dejavnik, saj se večinoma zadovoljijo s posamezniki, ki niso dovolj stari: številne otroke, mlajše od 18 let, vzamejo v enote, ki izvajajo posebne vojaške naloge. Vojaški uradniki lahko celo popravijo in spremenijo njihovo starost, da zadostijo merilom. Rekrutirajo torej tiste posameznike, ki se najmanj učinkovito branijo, kamor spadajo prav otroci.

Včasih je jasno, da je rekrutiranje otrok namerna politika in ne posledica nekaterih naključnih dejavnikov. Na to opozarja pogosto rekrutiranje otrok v bližini šol. Otroci večkrat služijo v vojski tudi na račun svojih staršev, ki skrbijo za ekonomsko plat družine, ali pa so njihovi starši stari ali bolni in zato ne morejo sodelovati v boju.

Manj neposredno opazen je ta proces, ko nekatere vladne in oborožene nevladne skupine pod pretvezo nudenja izobraževalnih in institucijskih možnosti rekrutirajo otroke z ulice. Te otroke hkrati vključujejo tudi v vojaško usposabljanje. Večinoma gre za otroke, ki so jih zajeli na sovražnem ozemlju ali ugrabili iz napadenih vasi. Mnogi izmed teh otrok, stari tudi samo 12 let, se kasneje pridružijo vojski. Pri tem pa dejansko kršijo otrokovo pravo izbiro o sodelovanju v vojski. Gre torej samo za prikrite oblike prisilnega rekrutiranja (Brett, McCallin, 1998: 49–57).

4. 1. 3. PROSTOVOLJNO REKRUTIRANJE

Posebna oblika rekrutiranja je prostovoljno sodelovanje v oboroženih enotah. Pogosto ugotavljajo, da na skupine posameznikov, ki se zato odločajo, vplivajo s številnimi prisilnimi mehanizmi, kot so fizična zaščita, stimuliranje mačizma, uporaba različnih ideoloških konceptov – npr. obramba domovine, herojska narava vpoklica v vojsko, maščevanje ... Identificirali so tudi ekonomske, kulturne in socialne nagibe za prostovoljno sodelovanje, kot so dostopnost hrane, prepričanje v pravičnost boja, socialni pritisk ...

Na podlagi vsega tega včasih tudi težko razmejimo med prostovoljnim in prisilnim sodelovanjem, zato je potrebno poudariti, da ne smemo enačiti svobode izbire s terminom prostovoljstva.

Določene motive in vzroke za prostovoljno rekrutiranje lahko združimo v širše skupine in s tem dobimo kulturne, obrambne, ideološke, ekonomske in socialne razloge prostovoljnega rekrutiranja (Brett, McCallin, 1998: 57).

4. 1. 3. 1. Kulturni razlogi prostovoljnega sodelovanja v vojaških enotah

V nekaterih primerih je sodelovanje v vojaških aktivnostih povečano, saj predstavlja neke vrste junaško moško vedenje. Nižja kot je starost otrok, vpletenih v konflikte, bolj hvalevredno je za tisto okolje. Z vidika otroka je vojaško življenje glamurja in prestiža vojaških uniform zelo privlačno. Nekatero otroke prepričajo starši, saj jih tako odvrnejo od ulice, nekateri pristopijo zaradi političnih ali patriotskih razlogov ali zaradi prepričanja, da je vojaška disciplina zanje dobra.

V številnih primerih mladi in zlasti neizobraženi posamezniki menijo, da bodo pridobili na prestižu, če bodo pripadali oboroženim enotam. S tem naj bi dosegli določeno avtoriteto in moč nad ostalimi. Otroci tako lahko klonejo pred zavajajočo močjo, ko lahko tudi oni ukazujejo ostalim in ker naenkrat ne predstavljajo več samo plena močnejšim. Položaj vojaka zaznavajo kot položaj velikih časti in samoodrekanja (Brett, McCallin, 1998: 57–64).

Pogosto se želja po sodelovanju v vojski pojavi tudi zaradi pritiska vrstnikov in ne zaradi širše družbe. Nekateri se pridružijo vojski zaradi svojih prijateljev, ki so pristopili že prej (še zlasti velja to za urbana naselja). Otroci sodelujejo v konfliktih zaradi dogodivščin, želje po pripadnosti skupini in želje postati slavni in občudovani.

Vrednostni sistem, ki odobrava nošenje orožja kot znak maskulinosti, lahko potisne mlade v oborožene nevladne skupine. To se pojavlja zlasti v primerih, ko so oborožene skupine povezane s tradicijo maščevanja svoje krvi. V teh primerih se zahteva celo od otrok, da maščujejo smrt članov širše družine ali bolj oddaljenih sorodnikov. Prav tako tradicionalne vrednote v nekaterih družbah dovoljujejo ali celo spodbujajo sodelovanje mladoletnikov z

ustanavljanjem gibanj mladih. Znotraj teh gibanj razvijajo vojaška stališča in posameznike oskrbujejo z orožjem ...

V številnih primerih deli populacije, zlasti tisti, ki živijo v določenih predelih ali pripadajo nekaterim etničnim skupinam, čutijo večjo lojalnost do oboroženih nevladnih skupin ali širšega gibanja kot do vladnih enot. To se lahko kaže v želji po nadomeščanju in ne po maščevanju bratov, očetov, ki so jih že izgubili v bojih (Cohn, Goodwin-Gil, 1997: 39–43).

4. 1. 3. 2. Ideološki razlogi prostovoljnega sodelovanja v vojaških enotah

Nekateri menijo, da otroke močno privlači črno-beli pogled na svet, ki ga ponujajo oborožene skupine. Nekateri otroci se javljajo v oborožene skupine, ker so prepričani v to, za kar se borijo. To je lahko tudi sinonim za cilje skupine: sveta vojna, boj za svobodo, svoboda vere ...

Ti razlogi se pojavijo tudi iz želje po socialni pravičnosti, nasprotovanju bogatemu sloju in korupciji. Podpora ciljem in načelom vojaških skupin s strani otrok se je lahko razvila med vzgojo, okrepila pa jo je idealizacija kulture nasilja. Lahko so prepričani, da so tisti, ki umrejo zaradi višjih ciljev, mučeniki. Kult mučeništva lahko igra odločilno vlogo v odnosu do rekrutiranja in usposabljanja adolescentov – zlasti deklet – za samomorilne napade (Cohn, Goodwin-Gil, 1997: 39–43).

V nekaterih primerih imajo oborožene nevladne skupine podporo skupnosti in jih celo posredno podpirajo: pridobivajo in razdeljujejo hrano vojakom, oskrbujejo ranjence, obveščajo o premikih vladnih enot, skrivajo pripadnike nevladnih enot ... V tem primeru lahko otroci v revnih kmečkih predelih, ki že aktivno sodelujejo pri domačih in poljedelskih opravilih (včasih stari samo štiri leta), sodelujejo tudi v konfliktu, ki ga podpira skupnost. Podobno je s 16-letniki, od katerih se pričakuje, da delajo. Obravnavajo jih kot odrasle, zato skupnost od njih pričakuje aktivno sodelovanje v oboroženih konfliktih. Celotna družina lahko sodeluje v oboroženih nevladnih skupinah in so celo ponosni na sodelovanje otrok »v sveti vojni, ki brani njihovo ozemlje in ideologijo«.

Oborožene skupine lahko svoje cilje oznanjajo v govorih, s katerimi privabljajo prostovoljce, ali uporabljajo druge metode prepričevanja ali indoktrinacije (Cohn, Goodwin-Gil, 1997: 39–43).

Na ideološke razloge rekrutiranja otrok in mladine lahko neposredno vplivamo s tem, da spreminjamo pomen sodelovanja otrok v vojaških aktivnostih. Intervencije, ki bi spreminjale pozitivno mnenje o sodelovanju otrok v konfliktih, morajo biti usmerjene na starše in neposredno okolico otrok, vplivati pa morajo tudi na kulturna prepričanja o vojni in reklamnem vplivu vojne na otroke. Pogosto je enako težko spremeniti prepričanja staršev o nujnosti sodelovanja njihovih otrok v bojih, kot jim predstaviti tudi negativne posledice tega sodelovanja.

Prav tako je potrebno razviti občutke varnosti med otroki in mladino. Sem spadajo različne intervencije, kot so opozarjanje mednarodne skupnosti ali pritisk na vlade, ki povzročajo ali kaznujejo izginotja, mučenje in zastraševanje; nudenje pravne pomoči za ugotavljanje kršitev pravic, ustanavljanje mednarodno varovanih con na konfliktnih območjih, taborišč za begunce in ranjence ter varovanje šol pred možnostjo vojaškega rekrutiranja s strani oboroženih sil, saj je dostop do mladine v tem primeru relativno enostaven (Brett, McCallin, 1998).

Eden izmed ukrepov pa je priznavanje teh otrok v mirovnih pogodbah in že znotraj njih predvidevanje možnih ukrepov pomoči.

4. 1. 3. 3. Ekonomski in socialni razlogi prostovoljnega sodelovanja v vojaških enotah

Za begunce, razseljene osebe, brezdomce in sirote predstavlja priključitev k oboroženi skupini novo možnost v življenju. Pomanjkljivo izobraževanje in pomanjkanje upanja za prihodnost lahko spremeni sodelovanje v oboroženih opozicijskih skupinah v pomembno življenjsko opcijo. Včasih celo starši spodbujajo svoje otroke, naj se priključijo tem skupinam zaradi obupa, materialnega pomanjkanja ali lakote ...

V številnih primerih pa motivacijo za prostovoljno sodelovanje v vojaških enotah predstavljajo zgolj novi načini preživetja in podpore (včasih gre celo za najosnovnejše ravni – kako prehraniti družino). Alternativa prostovoljnemu sodelovanju je le nezaposlenost. V

družinah, kjer imajo doma orožje in znajo otroci z njim upravljati, predstavlja vojaška pot primeren način reševanja ekonomskih in drugih problemov. To lahko vodi do tega, da iskalci zaposlitev, zlasti na področjih visoke nezaposlenosti, kjer je vojska glavni delodajalec, prikrivajo svojo dejansko starost, zato da so rekrutirani v vojaške enote.

Družina je tista in ne posamezen otrok, ki kloni pod ekonomskim pritiskom, še zlasti v primeru, ko vojska plačuje delež vojakove plače neposredno družini. Podobno oborožene nevladne skupine nudijo plače ali osebna nadomestila v različnih oblikah pomoči članom družine, kamor spada tudi nadomestilo za hrano, prevoz in zdravila.

Ekonomska motivacija se v nekaterih primerih pojavi zaradi razlogov, ki predstavljajo več kot golo preživetje. Vojska je v nekaterih družbah eden izmed načinov mobilnosti po socialni lestvici (eden izmed redkih položajev v družbi, kjer moč nad drugimi izvajajo s položajem, ki ni podedovan in je pridobljen na podlagi zaslug). Zaradi tega revni, vendar boljše izobraženi otroci, z možnostjo postati poveljniki (boljša plača), ostanejo dlje časa v vojski.

Otroci, ki sodelujejo zaradi ekonomskih razlogov, so še posebej izpostavljeni različnim prevaram. Ugodnosti, ki jih pričakujejo, niso zgolj ustrezna hrana in oblačila. Poseben primer so otroci, ki so bili prepričani, da bodo v vojski pridobili nekatere veščine – naučili se bodo trgovanja in bodo s tem zaslužili za svoje življenje ali jim bodo v vojski ponudili plačano delo s hrano in prebivališčem za odstranjevanje barikad z ulic. Namesto tega pa so jih poslali v bojne enote.

Včasih prostovoljstvo nudi zatočišče, ki ni nujno ekonomske narave. Nekateri se tako izognejo kriminalnim obtožbam, dekleta se izognejo morebitni poroki, lahko pa jih celo spodbudijo njihovi starši, da se zatečejo v vojsko zaradi slabših možnosti za poroko (Brett, McCallin, 1998: 66–68).

Vprašanje, ki se pri tem postavlja, je, ali je prostovoljno rekrutiranje v resnici prostovoljno. Gre torej za dvom, če vojska ni neposredno odgovorna za rekrutiranje in če ne obstaja zakonsko urejanje pojava sodelovanja otrok v vojaških aktivnostih na tak način, da ne vključuje otrok, mlajših od 18 let (prisilno rekrutiranje ali obvezno služenje vojaškega roka), ali niso potem prisotni še drugi vzroki, ki ta proces vzpodbujajo in so le drugega tipa – ekonomski, socialni razlogi, različne ideologije. Ali z drugimi besedami – v tem primeru je

tudi prostovoljno rekrutiranje na nek način prisilno dejanje, le da se dejavniki prisile skrivajo v življenjskih okoliščinah teh otrok in so lahko večkrat prisotni v ozadju.

Na tem mestu lahko celo povzamemo ugotovitve, da neodvisno od načina rekrutiranja pri vseh treh oblikah tega procesa opazimo v ozadju pogosto tudi dejavnike ekonomske narave, ki vplivajo na odločitev o sodelovanju v vojaških aktivnostih ali pa jo še bolj pospešijo. S tem so se strinjali tudi v poročilu ZN o »Zaščiti otrok, ki jih prizadenejo oboroženi konflikti«, v katerem pravijo, da je eden izmed najosnovnejših razlogov za sodelovanje otrok v vojski ekonomski (Machel, 1996: 12).

Odpravljanje vzrokov za rekrutiranje – ne glede na tip (ekonomski, ideološki, zakonski ...) je torej ključno. Preventivne strategije proti rekrutiranju otrok morajo vključevati tako makro vidik - preprečevanje konfliktov in rekrutiranja (pravno urejanje postopkov rekrutiranja) kot tudi subjektivne značilnosti otrok in njihovega okolja. Sem pa spadajo tudi različni dolgoročni ukrepi, ki se ne nanašajo neposredno na rekrutiranje (razvijanje varnega okolja, krepitev ekonomskih in drugih priložnosti). Tako kot lahko makro vidiki zavrejo razvoj v državi, je lahko tudi kumulativni učinek subjektivnih faktorjev vzrok in hkrati posledica slabemu razvoju ne samo posameznika, temveč cele države. Odločitev za sodelovanje v vojski ali celo prisila, je povezana tudi z razvojnim statusom države. Če ekonomski in socialni pogoji niso ustrezni, če manjka izobraževalnih možnosti ..., se otroci lahko hitreje odločajo za vojsko. Istočasno pa predstavljajo tudi del populacije, ki se ga zaradi navedenih razlogov (revščine in pomanjkanja alternativ) relativno enostavno in hitro prisili v to, saj nima nobenih drugih varovalnih mehanizmov zaščite pred temi procesi.

4. 2. STRATEGIJE PREPREČEVANJA REKRUTIRANJA

Namen je izpostaviti bolj splošne strategije, ki bi preprečevale rekrutiranje otrok. Te strategije so lahko usmerjene na družine, lahko vključujejo vlade, oborožene sile ali vladne in nevladne organizacije.

4. 2. 1. Družine

Ohranjanje družin in odnosov v njih je eden izmed glavnih dejavnikov preprečevanja rekrutiranja otrok. Starši, ki vojaške aktivnosti zaznavajo kot »barbarske in necivilizirane« ali jim nasprotujejo zaradi svojih razlogov, bodo storili vse, da preprečijo sodelovanje svojih otrok (to v določenih družbah pomeni tudi vpisovanje otrok za določen čas v samostane).

Družina ima velik pomen, ne samo fizično, temveč tudi ekonomsko, socialno in emocionalno pri zaščiti otrok pred rekrutiranjem. Pomembno je tudi, da starši poznajo tako nacionalne kot tudi mednarodne zakone, ki se tičejo rekrutiranja – zlasti kar se tiče minimalne starosti sodelovanja v sovražnostih.

Odnos družine je odločilen tako v neposrednih situacijah kot tudi na daljši rok. Dokler jim predstavlja vključevanje otrok v vojsko nekaj neizogibnega, se bo situacija le s težavo fundamentalno spremenila.

Preventivne strategije, ki jih uporabljajo družine, poudarjajo razlike med funkcionalnimi družinami (s poudarjanjem izobraževanja, dohodka in vpliva, ki lahko prepreči rekrutiranje ter prostovoljno sodelovanje v vojski) ter disfunkcionalnimi družinami, ki so pogosto neizobražene ter revne, in teh taktik oz. strategij ne morejo uporabljati. Otroci iz teh družin so že na začetku bolj izpostavljeni, prav tako pa jih dodatno izpostavlja še odsotnost otrok iz funkcionalnih družin (Brett, McCallin, 1998).

4. 2. 2. Vlade

Ukrepa (vezana na vojaške aktivnosti), ki ju vlade lahko sprejmejo za preprečevanje rekrutiranja otrok v vseh vladnih oboroženih silah, sta: prepoved nošenja in uporabe orožja in uvajanje ustreznih vojaških postopkov, med njimi tudi rekrutiranja (v praksi to pomeni prepoved vseh oblik prisilnega rekrutiranja).

Eden izmed razlogov, zakaj vlade ne ukrepajo radikalneje, je v tem, da je v njihovem interesu regulacija produkcije in prodaje lahkega avtomatskega in ostalega orožja, ki je dovolj majhno in primerno, da ga lahko uporabljajo otroci. Dohodek, ki ga države dobijo od prodaje orožja, je vladam pomembnejši kot posledice, ki jih ima lahko zloraba tega orožja s strani otrok. Zato

so se na regionalnih srečanjih o otrocih vojakih strinjali, da bodo pritisnili na vlade in regionalne organizacije, naj skušajo preprečevati trgovino s tovrstnim orožjem.

Vlade lahko tudi s sprejemanjem ustreznih dokumentov igrajo pomembno vlogo pri preprečevanju rekrutiranja tako v vladne kot tudi nevladne oborožene sile.

Tretji ukrep je dostopnost šol ali njihovo ustanavljanje. S tem ponudijo mladim civilno alternativo, ki jih lahko odvrne od vključevanja v vojaške aktivnosti. Izobraževanje otrokom lahko predstavlja tudi način pridobivanja ekonomske varnosti. Iskanje alternativ sodelovanju v vojski in nudenje drugih oblik civilnega služenja vojaškega roka lahko pripomore k zmanjševanju pomena militarizacije družbe (ter s tem odpravlja ideološke razloge za sodelovanje v vojaških aktivnostih) (UNICEF: Poverty reduction begins with Children, 2000).

Težko je tudi določiti in spremljati primere rekrutiranja zaradi pomanjkljivih dokazov o starosti rekrutov. Konvencija o otrokovih pravicah zahteva od držav članic, da hranijo ustrezne dokumente o rojstvu. Tudi vprašanje narodnosti ne sme ovirati registracije rojstev. Potrebno je določiti metode dokumentiranja in identifikacije starosti, še zlasti na ruralnem območju. Zbrati je potrebno informacije in ustanoviti dostopne, centralizirane baze podatkov o načinih rekrutiranja ter seznam identificiranih otrok vojakov. Za otroke je pomembno, da poznajo svoje pravice ter dejstvo, da je starost zaščitni dejavnik pred rekrutiranjem (Cohn, Goodwin, 1997).

4. 2. 3. Oborožene vladne in nevladne sile

Ker večino rekrutiranja otrok izvajajo direktno ali indirektno vladne ali nevladne oborožene sile, bi bilo brez njihovega sodelovanja ta proces težko ustaviti. Na prvi pogled se sicer zdi, da te skupine niso pripravljene na pogajanja, vendar dokazi opozarjajo, da je teh primerov vedno manj. Pogosteje je opaziti, da je rekrutiranje posledica nepazljivosti in neustreznih postopkov in ne zavestnih nagibov. Kjer vlade in oborožene opozicijske skupine izvajajo ustrezne postopke rekrutiranja, obstaja tudi manjša verjetnost, da bodo v vojsko vključeni

otroci. Jasno je tudi, da bo v primeru sprejemljivosti procesa rekrutiranja otrok ta proces tudi nadalje prisoten.

V vojaških dokumentih tudi ni dokazov o dejanski učinkovitosti otrok vojakov, številni govorijo celo o nasprotnem. Velikokrat skušajo oborožene sile tudi same aktivno preprečiti sodelovanje otrok, saj je vključevanje otrok v boje dejavnik, ki boje ter oborožene konflikte podaljšuje.

Tudi vlade lahko pritisnejo na oborožene nevladne skupine tako, da te postanejo članice statuta mednarodnega kazenskega sodišča ter ustreznih mednarodnih humanitarnih pogodb, ki jih uporabljajo v primeru nedržavnih oboroženih konfliktov. Čim dlje traja določen konflikt, večja je tudi verjetnost, da bodo vanj vključeni otroci (Cohn, Goodwin, 1997).

4. 2. 4. Lokalna skupnost, nacionalne in mednarodne organizacije

Včasih že stališče lokalne skupnosti o sodelovanju otrok v bojih prepreči prisilno rekrutiranje. Posamezniki, ki so prizadeti zaradi rekrutiranja – etnične skupine ali matere dejanskih ali potencialnih rekrutov – so na določenih ozemljih ustanovili organizacije. Te so izvajale politični pritisk proti vladnemu rekrutiranju s pisanjem protestnih pisem, organiziranjem demonstracij, pozivanjem parlamenta ter vojaških voditeljev. Pomembni so tudi dokumenti o minimalni starosti rekrutov ter drugi poskusi preprečevanja tega s strani skupnosti, držav, posebnih predstavnikov generalnega sekretarja ZN za otroke v oboroženih konfliktih, vladnih ter nevladnih nacionalnih in mednarodnih organizacij, kot sta Sklad Združenih narodov za pomoč otrokom (UNICEF) ter Urad visokega komisarja Združenih narodov za begunce (UNHCR) (Barnitz, 1999).

Zavedati se moramo, da zgolj pravni standardi ne bodo preprečili rekrutiranja otrok, potrebni so ustrezni postopki rekrutiranja ter načini, s katerimi bi to dosegli:

- dokaz o posameznikovi starosti,
- mehanizmi za preprečevanje nasilja, vključno s kaznovanjem odgovornih za nelegalno rekrutiranje,
- seznanjanje vojske ter posameznikov, ki rekrutiranje izvajajo, s pravnimi standardi,

- informiranje otrok, njihovih družin ter lokalnih skupnosti o otrokovih pravicah in pravnih standardih, povezanih z rekrutiranjem,
- uporabljanje enake minimalne starostne meje in postopkov rekrutiranja v vseh oboroženih silah v državi.

Preprečevanja rekrutiranja se je potrebno lotiti na številnih ravneh, tako na mikro (družine, oborožene enote) kot tudi na makro ravni (države, mednarodna skupnost). Vsako izmed teh področij lahko uporabi svoje strategije pomoči in preprečevanja. Največ uspeha pa najverjetneje dosegajo v medsebojnem povezovanju: vzgoja otrok v ekonomsko stabilnem in varnem okolju, v katerem se otrok zaveda svojih pravic in kjer jih ima možnosti tudi uresničevati, lahko razvije posameznika v taki meri, da vojske ne bo sprejemal kot edine alternative v svojem življenju ter bo skušal v življenju uporabiti tudi druge načine doseganja ekonomske in socialne stabilnosti.

Zanemarjanje in kršenje otrokovih pravic, ki se pojavlja z rekrutiranjem otrok v oborožene sile, bo dolgoročno slabo vplivalo na razvoj teh držav. Če bodo najbolj nepriviligirani sloji in deli populacije še naprej neopaženi in neupoštevani, bodo tudi glede na svojo številčnost (otroci predstavljajo namreč v državah v razvoju 32,7 odstotkov – glej tabelo 6. 2) dolgoročno predstavljali ekonomsko oviro in obremenitev za razvoj države – velik odstotek revne in neizobražene populacije v državah.

5. DEMOBILIZACIJA IN REINTEGRACIJA

Obstaja samo nekaj primerov demobilizacije otrok še med oboroženimi konflikti. Običajno do tega pride šele na koncu konfliktov. Pogosto skušajo vojaške enote prikriti, da so v njihovih enotah otroci vojaki tudi s tem, da jih ne vključujejo v formalne postopke demobilizacije. To v nekaterih primerih pomeni, da so nekdanji otroci vojaki lahko ponovno vpoklicani kot del nacionalnega obveznega služenja vojaškega roka (ko so dosegli primerno starost), saj nimajo dokazil, da so vojaški rok že odslužili. Najpomembnejše pri vsem tem je torej preprečevanje ponovnega rekrutiranja

(<http://ginie1.sced.pitt.edu/ginie-crises-lonks/childsoldiers/recruitment.html>).

5. 1. Demobilizacija

Prva stopnja v procesu ponovnega vključevanja otrok v družbo je gotovo zagotavljanje njihove demobilizacije in pri tem upoštevanje posebnih potreb otrok. Edini primer uradne demobilizacije otrok je opisan v primeru Liberije, kjer je sodelovalo v procesu načrtovane razorožitve in demobilizacije borcev v marcu in aprilu 1994 kar nekaj otrok (184 otrok oz. šest odstotkov vsega števila borcev, ki so jih v določenem trenutku razorožili). Demobilizacijo so izpeljali po podpisu Cotonou sporazuma julija 1993. V njem še ni prišlo do priznanja sodelovanja otrok v konfliktu. Tudi ni bilo opredeljenih strategij, ki bi omogočale rehabilitacijo in socialno reintegracijo. Določene frakcije, ki pri podpisu dokumenta niso sodelovale in so posledično še nadaljevale sovražnosti, so dodatno otežile že tako krhko demobilizacijo in pripeljale do zastoja procesa. Marca 1994 je UNOMIL (United Nations Mission in Liberia) s spontanim demobilizacijskim programom demobiliziral nadaljnjih 434 otrok vojakov, starih 17 let in manj. Skoraj večino teh otrok pa so demobilizirali skupaj z odraslimi sorodniki, ki so služili v istih enotah. Tako je bilo za demobilizacijo otrok v Liberiji značilno, da so se otroci vračali neposredno domov ter da je le majhno število otrok izrazilo željo po sodelovanju v programih rehabilitacije, ki so jim bili na voljo. Načrtovana demobilizacija otrok je bila torej odvisna od uspešnosti implementacije postopkov splošnega razoroževanja in splošne demobilizacije.

Uradna demobilizacija otrok med trajajočim konfliktom se je odvijala tudi v Sierra Leone, ki ji je sledil program za rehabilitacijo in socialno reintegracijo. Junija 1993 je vladna vojska demobilizirala 370 otrok.

V Afganistanu ni bilo nobene sheme načrtovane demobilizacije, ki bi pomagala in pospeševala vračanje otrok vojakov v civilno življenje. Demobilizacija otrok je bila odvisna od skupine, ki so ji služili. Otroci, ki so služili v silah prokomunističnega režima, so bili po štirih letih služenja demobilizirani, čeprav ni bilo govora o finančnih ali drugih nagradah v tem času. Lahko so jih odpustili iz služenja kot posledico nezmožnosti – npr. posledica rane med boji. Dezertacija otrok je bila pogosta, preprečevali pa so jo s pošiljanjem otrok v oddaljeneje, neznane predele, stran od doma. Otroci, ki so se borili z Mujahideeni med letoma 1978 in 1992, so lahko zapustili enote, kadar so želeli. Kljub temu so jih verske skupine in družine spodbujale, naj ostanejo. Ker je bila v tem primeru otrokova družina prisotna, so

otroci dlje časa vztrajali v vojaških enotah. Pogosto ti otroci poleg vojske tudi niso imeli drugih opcij v življenju (zaradi nastalih pogojev nimajo zadostne izobrazbe, vojska jim nudi tudi določen zaslužek ...) (Cohn, Goodwin, 1997).

5. 2. Kateri dejavniki vplivajo na uspešnost demobilizacije?

Opazimo lahko, da podobni razlogi, ki so spodbujali proces rekrutiranja, sedaj otežujejo proces demobilizacije.

- a) Na učinkovitost demobilizacije otrok med konfliktom vplivajo tudi *razlogi njihovega rekrutiranja*. Kjer je konflikt neizogiben, starši ne morejo zavarovati otrok pred rekrutiranjem in so posledično tudi manj uspešni pri doseganju njihove demobilizacije. Velik pomen pa imajo kulturni pogledi na vlogo otroka in njegove dolžnosti ter sama opredelitev otroštva. V Čečeniji mladih od šestnajst do osemnajst let niso obravnavali kot otroke, zato je bilo njihovo sodelovanje v vojski razumljeno kot nekaj normalnega.
- b) *Ideološki elementi*, ki so pri tem prisotni, so pomembni dejavniki legitimnosti sodelovanja otrok in ga celo spodbujajo. V takem okolju je težko govoriti o konceptu otrokovih pravic kot o argumentu za preprečevanje rekrutiranja in demobilizacije.
- c) Tudi pri načrtih demobilizacije mladih je potrebno pozornost osredotočiti na *kulturo in vrednote skupnosti*, kateri pripada otrok vojak. Npr. določeno kulturno okolje lahko implicitno ali eksplicitno odobrava sodelovanje otrok v oboroženih konfliktih. Če se torej zagovarja demobilizacija otrok v tem okolju, se to lahko interpretira kot izziv kulturnim vrednotam. To velja zlasti za okolja, kjer obstaja glorifikacija vojske (npr. Burma).
Celo v situacijah, kjer skupnosti v principu ne odobravajo sodelovanja otrok v bojih, se ta prepričanja med vojno lahko spremenijo. Nekateri otroci se pridružijo, ker so izgubili starše v vojni in nimajo nikogar več, ki bi skrbel zanje. V teh primerih demobilizacija skoraj ni mogoča brez nekega nadomestnega skrbstva.
- d) Z izboljšanjem *socialno-ekonomskih pogojev* se bo povečala tudi demobilizacija. Kadar ni ustreznih zaposlitvenih možnosti, kadar primanjkuje hrane ter primerne infrastrukture, obstaja malo razlogov za demobilizacijo in razoroževanje. Prav tako jim zaradi dolgega obdobja, ki so ga preživeli v vojski, primanjkuje tradicionalnih veščin in načinov zaposlovanja. Družine celo vidijo v sodelovanju otrok materialno prednost ne glede na ideološke koncepte. Tako družine menijo, da jim sodelovanje njihovih otrok v oboroženih

enotah nudi določeno *materialno in varnostno prednost* in zaradi teh razlogov le težka podprejo demobilizacijo svojih otrok.

e) *Strah pred maščevanjem in negotovost* glede prihodnosti sta prav tako oviri pri demobilizaciji.

Programi, ki nudijo mladim vojakom možnost demobilizacije, so bistveni. Pri večini primerov splošne demobilizacije ni načinov, ki bi upoštevali posebne zahteve otrok in njihove potrebe pri procesih reintegracije. Pri tem je potrebno pozornost usmeriti na število vključenih otrok ter na stran, na kateri se borijo, politično občutljivost konflikta, dostopne vire ter potrebe ostalih otrok, ki jih vojna prizadene (Machel, 1996).

Mednarodna skupnost mora zagotoviti priznanje sodelovanja otrok tudi v mirovnih pogodbah in podobnih dokumentih, da ne bi prišlo do zanemarjanja njihovih pravic. Na podlagi tega se bo otroke vključevalo v načrte demobilizacije, rehabilitacije in socialne reintegracije.

V vsakem primeru pa predstavlja demobilizacija samo prvi korak. Nadaljnji problem predstavljata rehabilitacija in reintegracija nekdanjih otrok vojakov, ki morata biti vključeni že v načrtovanje demobilizacije otrok vojakov. Upoštevati se mora tako socialni, politični in kulturni kontekst, ki je nastal zaradi rekrutiranja otrok ter njihove izkušnje konflikta in značilnosti situacije, v katero so se vrnili. Izkušnje in pogoji življenja njihovih družin in skupnosti so integralni deli življenja otrok, zato je potrebno poudariti zavedanje o škodljivosti konfliktov za otroke znotraj teh skupnosti ter tudi njih vključiti v programe rehabilitacije in reintegracije. Ta proces lahko znatno prispeva k postkonfliktnim rešitvam in preprečevanju nadaljnega rekrutiranja. (Brett, McCallin, 1998).

5. 3. Reintegracija

39. člen Konvencije o otrokovih pravicah zahteva, da vlade sprejmejo vse možne ukrepe, ki omogočajo fizično in psihično okrevanje in socialno reintegracijo vseh otrok, žrtev oboroženih konfliktov, v okolju, »ki razvija zdravje otrok, samospoštovanje in zavedanje o lastni vrednosti«. Izziv za vlade in civilno družbo v procesu reintegracije predstavlja usmerjanje energije mladih v oblikovanje nove postkonflikte družbe (Brett, McCallin, 1998).

Proces reintegracije mora otrokom omogočiti vzpostavljanje novih temeljev v življenju. Ponovno povezovanje z družino in skupnostjo je bistvenega pomena za nekdanje otroke vojake, ki so odraščali stran od svojih družin ter ostali prikrajšani za normalni fizični, emocionalni in intelektualni razvoj. Podobno kot pri uspešnosti reintegracije so pomembne *izobraževalne priložnosti za nekdanje otroke vojake*, ki lahko preprečijo ponovno vključevanje v vojaške enote in istočasno izboljšajo ekonomsko varnost njihovih družin. Pravica otrok do izobraževanja v primeru konfliktov sproža določena praktična vprašanja, ki se tičejo odgovornosti držav in skupnosti pri zagotavljanju te pravice. 28. člen Konvencije o otrokovih pravicah opredeljuje otrokovo pravico do izobraževanja in obvezuje državo, da zagotavlja izvajanje te pravice z enakimi možnostmi za vse. Ni pa dovolj jasno opredeljeno, ali so nevladne enote dolžne na okupiranih ozemljih izvajati dolžnosti države, še zlasti ker jim pogosto manjka primerna infrastruktura in viri za izvajanje te dolžnosti.

Za nekdanje otroke vojake pomeni izobrazba več kot le pot do zaposlitve. Lahko jim normalizira življenje in oblikuje novo identiteto, ki se razlikuje od ostalih vojakov. Ker pa so številni nekdanji vojaki preživeli šolska leta kot otroci vojaki, jih po končanem obdobju vojaštva bolj zanima služenje denarja kot izobraževanje. *To lahko predstavlja na daljši rok problem tudi za celotno populacijo.* V nekaterih primerih otroci vojaki nimajo družine ali sorodstva, kamor bi se lahko po končanih spopadih vrnil, tako da jim ostane vojska edina možnost. V teh primerih lahko vojska poskrbi za določeno izobraževanje (opismenjevanje ...). Druga možnost je nudenje prehodnega izobraževanja po razorožitvi in pred demobilizacijo. V nekaterih državah to izvajajo lokalne univerze s finančno pomočjo iz tujine. Na splošno pa so mladi vojaki med vojsko deležni izobraževanja in usposabljanja le v manjši meri, zato jim med demobilizacijo in vračanjem v skupnost tega primanjkuje. Brez izobrazbe pa se bodo ti otroci in kasneje mladi posamezniki težko zaposlili. Tako bodo ponovno predstavljali eno izmed ekonomsko in socialno najbolj ogroženih skupin v družbi.

Pomembni preventivni dejavniki pred ponovnim rekrutiranjem, s pomočjo katerih se dosega uspešna reintegracija, so poleg možnosti izobraževanja še: ugodna klima znotraj družine in skupnosti, ugodna ekonomska situacija, pomoč mednarodnih organizacij ...

5. 3. 1. Družina in skupnost

V Preambuli Konvencije o otrokovi pravicah je zapisano, da naj bi družina predstavljala primarno skupino v družbi in naravno okolje za rast in razvoj vseh njenih članov, še zlasti otrok, nudila naj bi jim ustrezno zaščito in pomoč, tako da bi lažje prevzeli odgovornosti znotraj skupnosti. Omogočala naj bi polni in vsestranski razvoj osebnosti otrok, saj naj bi ti odraščali v atmosferi sreče, ljubezni in razumevanja (Človekove pravice – ZMD, 1995:145–166).

Vse prevečkrat pa se v realnem svetu pojavlja razkorak med nekim idealnim stanjem (opisanim v Preambuli) ter dejanskimi pogoji, ko je vse večje število otrok vključenih v oborožene konflikte. Tako tudi ni naključje, da se poudarja pomen družine in skupnosti. Mogoče je celo najmočnejši dejavnik, ki vpliva na vračanje otrok vojakov v civilno družbo, dejstvo ponovnega snidenja z družino in reintegracije v družbo. Pri pomoči otrokom – nekdanjim vojakom je tako potrebno čim hitreje ponuditi programe ter doseči njihovo ponovno vključevanje v družino. Zavedati se je namreč treba, da je to slednje izredno težko. Konflikt na družino lahko deluje tako, da se ta lahko radikalno spremeni v strukturi in tudi funkciji oz. načinu funkcioniranja.

Včasih je problem tudi, da otroci niso pripravljeni opustiti svoje identitete vojaka. Sebe zaznavajo kot nosilce gibanja za doseganje zelenih socialnih in političnih sprememb. Za številne je vojska postala tudi njihov zaščitnik, tako da so se z njo in njenimi načeli tudi začeli identificirati (Cohn, Goodwin, 1997).

Številne otroke so med rekrutiranjem celo namerno preselili stran od njihovih družin. Preseljevanje se je odvijalo večkrat, ko so se konflikti selili iz enega področja na drugo. Programi iskanja družin so potrebni takoj po razorožitvi in demobilizaciji z namenom spodbujanja reintegracije posameznikov v družbo (UNICEF, UNHCR ter mednarodne in nacionalne nevladne organizacije). Take programe iskanja in ponovnega združevanja družin so npr. potekali v Gvineji, Sierra Leone in še v nekaterih državah pod okriljem UNHCR, UNICEF-a, ICRC in nekaterih specializiranih nevladnih organizacij (<http://www.unhcr.org>).

Kljub številnim programom iskanja družin in ponovnega združevanja, obstajajo še določeni otroci, ki se ne vrnejo k svojim družinam. Vzrok je lahko v tem, da je med konfliktom družina

izginila, ali pa jih je preveč strah vračanja domov zaradi dogodkov, v katerih so sodelovali. Tako ostanejo ti otroci izolirani od kakršne koli pomoči, zaščite in podpore. V določenih primerih družina tudi ne more poskrbeti za otrokove potrebe in jih sama »potisne nazaj na ulico«. Za otroke v teh situacijah je treba poiskati alternativne oblike pomoči. To velja tudi za starejše otroke vojake, ki so lep čas preživeli v vojski in se tudi zaradi tega težko vračajo in vključujejo v družino. Ta skupina otrok je zaradi tega bolj dojemljiva do različnih oblik kriminala, lažje tudi pride do orožja.

Na poskuse ponovnega združevanja družin vplivajo tudi odnosi v vojski. Ne želijo priznati števila otrok, vključenih v vojsko, zato ta dejstva prikrivajo ali celo menijo, da otrokom bolj pomagajo s tem, da ostanejo v vojski. Obstajajo dokazi, da v številnih primerih vojska izbere otroke brez družin, kar v javnosti predstavi kot »ukrep varovanja«. Nekateri menijo, da potrebujejo nekdanji otroci vojaki določen čas med demobilizacijo in vračanjem na domove, ko se prične dejanska rehabilitacija. Dejanja, ki so jih izvajali, lahko močno vplivajo nanje, lahko so v slabem fizičnem stanju ali so postali odvisni od drog, ki so jih v času konfliktov zlorabljali.

Pomembno pa je ves čas poudarjati, da programi rehabilitacije niso cilj sami zase. Postati morajo začasni »notranji ukrepi«. Otrokom in njihovim družinam je treba sporočiti, da to ni rešitev situacije, temveč proces, ki je načrtovan za pospeševanje njihovega vračanja domov. Otroke včasih pustijo začasno tudi v nadomestnih družinah. Namen nadomestnih družin je zaščita otrok pred zlorabo in izkoriščanjem (Cohn, Goodwin, 1997).

Nerealistično je pričakovati enostaven napredek k socialni reintegraciji. Kumulativni učinek izkušenj vojaka, ločitev od družine in velika verjetnost neustreznih programov pomoči, ko se vrnejo domov, pomeni, da je socialna reintegracija najtežja faza, na katero naletijo.

Eden izmed najpomembnejših problemov, na katere naletijo določene skupnosti, ko se otroci vračajo domov, je, če in kako te otroke obravnavati odgovorne za dejanja, ki so jih storili kot vojaki. Nekateri opozarjajo, da upoštevanje pravne pravičnosti ni ustrezno oz. se ne ujema s socialno pravičnostjo, ki jo pričakujejo na neki zdravi razumski ravni (Brett, McCallin, 1998).

5. 3. 2. Ekonomska situacija

Kot smo videli, otroci vojaki prihajajo večinoma iz revnih ali marginaliziranih okolij. V teh skupnostih, ki v primeru konflikta trpijo za največjimi izgubami, se med konfliktom revščina še povečuje (npr. družine izgubljajo sinove, ki tako ne morejo več delati in družini s tem nuditi neke relativne ekonomske stabilnosti). Ekonomski razlogi lahko vplivajo na neučinkovitost procesa demobilizacije otrok tudi, kadar družine ne podpirajo sodelovanja njihovih otrok. V Afganistanu tako kljub dejstvu, »da ljudje sovražijo vojno«, ne obstaja noben drug alternativni vir zaposlovanja, tako da je sodelovanje v konfliktih vir njihovega zaslužka.

Želja skupnosti, da doseže neko ekonomsko rast, ima lahko pomembne implikacije tudi za tiste otroke, ki sodelujejo v konfliktu, saj otroke spodbuja h koriščenju celo omejenih možnosti izobraževanja in usposabljanja, ki so na voljo.

Obstaja določena povezanost med ekonomskimi pogoji in uspešnostjo reintegracije v družinsko življenje in družbo. Za številne družbe »je tako skrb za širšo socialno in ekonomsko rekonstrukcijo najpomembnejši faktor pri ponovnem vzpostavljanju normalnega življenja«. S tem je povezano tudi vprašanje, koliko družina pričakuje od posameznega otroka, da prispeva k njenemu preživetju. Torej, kjer otroci lahko pomagajo družinam pri njihovem ekonomskem okrevanju, poteka proces reintegracije hitreje. Otrokova sposobnost in pripravljenost na delo je zelo pomembna vrednota in pomaga pri ponovnem navezovanju na družino (Brett, McCallin, 1998: 133).

5. 3. 3. Izobraževanje in usposabljanje

Na splošno se zdi, da je čas, ki ga otrok preživi v vojski, čas izgubljenih priložnosti. Zlasti dva problema močno vplivata na rehabilitacijo in reintegracijo otrok vojakov. Ne samo, da se otroci v času vojske niso izobraževali, v številnih državah konflikti so lahko celo uničili institucije, ki služijo otrokom – v tem primeru institucije povezane z izobraževanjem – kar je še dodatno otežilo njihovo življenje. Otroci lahko zaznavajo šolo in izobraževanje kot izhod iz revščine in so zato motivirani, da jo čim prej zaključijo.

Številne študije primerov opozarjajo na dejstvo, da je po konfliktu potrebno vzpostaviti neko varno ekonomsko osnovo, saj to vpliva tudi na kvaliteto in pomen izobraževalni programov za same otroke (<http://www.undp.org/erd/recovery/recoverypriorities.htm>). Za zagotavljanje učinkovite reintegracije ter preprečevanja ponovnega rekrutiranja ali kriminalnih dejanj je potrebno identificirati zapleteno povezavo med izobraževalnimi in ekonomskimi zahtevami. Otroci se med vojsko ne izobražujejo, kar pomeni, da nimajo dovolj veščin in znanja, ki bi jim zagotavljala zaposlitev, zato ostajajo nadalje marginalizirani. Istočasno morajo pomagati družinski ekonomiji in ponekod, kjer je sodelovanje v konfliktih njihova edina alternativa, bodo le težka zavrnila ta vir dohodka. Otrokom je potrebno ponuditi posebne izobraževalne programe ter morebitno alternativno zaposlitev med samim izobraževanjem, da bodo lahko podpirali svoje družine. Obnovitev in rekonstrukcija izobraževalnih priložnosti za otroke vojake je odvisna od lokalnih pogojev ter starosti, števila, spola rekrutiranih otrok in funkcij, ki jih izvajajo (Brett, McCallin, 1998: 134).

5. 3. 4. Programi mednarodnih organizacij za doseganje demobilizacije in socialne reintegracije

V okviru Urada visokega komisarja Združenih narodov za begunce (UNHCR) so razvili obliko reintegracijske pomoči pod imenom »hitri projekti pomoči«. Gre za majhne projekte, ki so namenjeni vzpostavljanju mostu med tistimi, ki se ponovno vrnejo v družino in skupnost, in tistimi, ki so ostali v skupnosti. Hkrati pa naj bi prinesli takojšne ekonomske in socialne prednosti (en del teh projektov vključuje tudi poudarjanje večje vloge žensk pri zagotavljanju ekonomske stabilnosti). Razvili pa so tudi program pomoči in usposabljanja strokovnjakov za pomoč pri socialni reintegraciji otrok vojakov (<http://www.unhcr.org>).

Pomemben je tudi Razvojni program Združenih narodov (UNDP), kjer so sklenili, da morajo večjo pozornost posvečati posebnim potrebam otrok, žensk in posebnim razvojnim situacijam. Razvojni programi skušajo zmanjševati regionalne, politične, ekonomske in socialne razlike s pomočjo strategij, ki poudarjajo preventivni pristop. Znotraj UNDP menijo, da je ponovna vzpostavitev storitev s področja zdravja, izobraževanja in sodstva kot tudi ekonomskih in

nacionalnih institucij pomemben element postkonfliktnega okrevanja (<http://www.undp.org/erd/>).

Druge strategije izpostavljajo sodelovanje med institucijami Bretton Woods (še zlasti Svetovno banko, Mednarodnim denarnim skladom, ...) in specializiranimi agencijami ZN, ki naj bi otrokom v oboroženih konfliktih pomagale z določenimi viri pomoči. Svetovna banka posveča največjo pozornost ohranjanju in razvoju človeškega kapitala v državah, kjer potekajo konflikti, še zlasti kar se tiče otrok in mladine. Postkonfliktne spodbude, ki naj bi pomagale pri obnovi in razvoju, ne prinesejo nobenih koristi, če niso povezane s pomočjo, zlasti na področju izobraževanja. Makroekonomske spodbude tako ne dosegajo enakega učinka pri rekonstrukciji, če jih ne izvajajo z ustreznim mikroekonomskim sodelovanjem. Svetovna banka lahko pomaga celostno s poudarjanjem preventivne vrednosti razvojne pomoči kot tudi z ustreznimi programi glede na potrebe držav, ki jih prizadene konflikt. Ti programi pomoči so torej nujno potrebni tudi pri tranziciji iz krizne faze v dolgoročno rekonstrukcijsko fazo. Pri samem procesu rekonstrukcije pa mora pomembno vlogo igrati izobraževanje (Machel, 1996).

Številne metode so se nanašale tudi na druge načine preprečevanja sodelovanja otrok v oboroženih konfliktih. Najučinkovitejši način zaščite otrok je preprečevanje izbruhov konfliktov. Različni donatorji in razvojne agencije morajo spodbujati programe, ki skušajo preprečevati konflikte. Vlade prav tako lahko znižajo tveganje oboroženih spopadov z zmanjšanjem stopnje militarizacije. Sprejeti morajo ustrezne ukrepe, s katerimi bodo premestile sredstva za vojsko in vojaške izdatke na človekov in socialni razvoj: BDP za vojaške izdatke subsaharske Afrike se je dvignil z 0,7 na 2,9 odstotkov. Podobno se dogaja v Aziji. V J Aziji namenjajo vojaškim izdatkom 14 milijard dolarjev, 562 milijonov ljudi pa živi v absolutni revščini (Machel, 1996).

Na mednarodni ravni morajo vlade izraziti določeno politično voljo, s katero bodo nadzorovale transfer orožja na konfliktne predele, še zlasti na področja, kjer močno kršijo pravice otrok.

Potrebno je tudi zagotoviti ustrezen človekov razvoj. Ekonomski razvoj sam po sebi ne bo razrešil konfliktov. Donatorji se morajo zavzeti, da bo večji odstotek njihovih donacij namenjen direktno obnovi socialne infrastrukture in programom za otroke. Vlade nosijo

glavno odgovornost za zaščito otrok pred vplivi oboroženih konfliktov ter s tem pri preprečevanju pojavljanja konfliktov. Zagotavljati morajo uravnotežen ekonomski, socialni in človekov razvoj s pomočjo oblikovanja in razvijanja kapacitet, s spoštovanjem otrokovih pravic, s spodbujanjem kulture, osredotočene na otroke, ter enako porazdelitvijo sredstev (UNICEF: Poverty reduction begins with children: 2000).

Če zaključimo, brez vladne podpore in podpore mednarodne skupnosti ni uspešne demobilizacije. Potrebno je tudi doseči uradno demobilizacijo ter pridobiti ustrezne strokovnjake, ki bodo zanjo pripravili primeren načrt. Posebni zaščitni ukrepi in pomoč, ki naj bi jo ponudili otrokom, morajo biti konsistentni ter predstavljati alternativo vojaškemu življenju (<http://ginie1.sced.pitt.edu/ginie-crisis-lonks/childsoldiers/recruitment.html>).

6. NEKATERI KAZALNIKI RAZVOJA DRŽAV, V KATERIH OTROCI AKTIVNO SODELUJEJO V OBOROŽENIH SPOPADIH

Uporabila sem vzorec 36 držav, kjer so v letih 2000/2001 potekali spopadi in kjer so otroci v njih aktivno sodelovali. Za te države sem prikazala določene indikatorje razvoja: indeks HDI, deleža BDP oz. BNP, namenjena izdatkom za izobraževanje in vojsko, stopnji pismenosti (odraslih in mladih), število prebivalcev in odstotek mladih glede na vso populacijo ter število otrok vojakov za države (podatki so samo za nekatere države). Večina držav vzorca spada med države v razvoju (glej tabelo 2. 1).

Ker je možnost izobraževanja in s tem povezana boljša izobrazba ter višja raven življenja eden izmed ciljev razvoja, sem se osredotočila na kazalnike v povezavi z izobraževanjem (Bučar, Rojc: 2002). Izobraževanje lahko predstavlja neko alternativo, ki naj bi otroke odvrčala od vojske in jim sčasoma predstavljala tudi ekonomsko prednost. Istočasno pa bi ta prednost tudi državam omogočala in pospeševala njihov razvoj (nižja stopnja revščine v državi, višji odstotek izobražene populacije ...).

Poudariti moram, da imamo v vzorcu primere držav, kjer so ali še potekajo konflikti. To dejstvo lahko spremeni oz. pospeši nekatere vzroke za sodelovanje otrok v bojih (kar sem opisala v poglavju o tem, kdo so otroci vojaki). Tako najverjetneje že zaradi same aktualnosti bojev (ni nujno, da so v ozadju ravno ekonomski in socialni razlogi) obstaja večja verjetnost sodelovanja otrok v vojaških aktivnostih.

Istočasno lahko analiziramo gospodarski položaj teh držav in opazimo, da gre za države, ki glede na merila Svetovne banke o BDP na prebivalca večinoma spadajo v kategorijo manj razvitih držav (22 držav), ostale pa v skupino srednje razvitih držav (13 držav), z izjemo Izraela. Kar kaže tudi na slabo gospodarsko izhodišče v teh državah. Ta razlog pa lahko še dodatno spodbudi odločitev otrok za sodelovanje v bojih. V našem vzorcu držav gre torej za zelo neugodno kombinacijo – spopadi v državi in neustrezna stopnja razvoja.

Tabela 6. 1: Prikaz nekaterih kazalnikov človeškega razvoja za države, kjer v konfliktih sodelujejo otroci vojaki (za leto 2000)

DRŽAVE	TP (milijoni)	PM % vse pop.	HDI	PEE % BDP	ME % BDP	ALR % starih15 in več	YLR % starih 15-24	OV
Kolumbija	42,1	32,8	0,772	4,1	2,3	91,7	96,9	14.000
Mehika	98,9	33,1	0,796	4,9	0,5	91,4	97,0	NP
Peru	25,7	33,4	0,747	2,9	NP	89,9	96,8	2.100
Rusija	145,5	18,0	0,781	3,5	4,0	99,6	99,8	NP
Turčija	66,7	30,0	0,742	2,2	4,9	85,1	96,5	3.000
Jugoslavija	10,6	20,0	NP	NP	NP	93,0	NP	NP
Alžirija	30,3	34,8	0,697	5,1	3,5	66,7	89,0	NP
Angola	13,1	48,2	0,403	NP	21,2	NP	NP	7.000
Burundi	6,4	47,6	0,313	3,1	5,4	48,0	63,9	8.-10.000
Čad	7,9	46,5	0,365	2,2	1,0	42,6	66,6	NP
Kongo	3,0	46,3	0,512	6,1	NP	80,7	97,4	6.-20.000
Dem. republika Kongo	50,9	48,8	0,431	NP	NP	61,4	81,7	NP
Eritreja	3,7	43,9	0,421	1,8	22,9	55,7	70,2	NP
Etiopija	62,9	45,2	0,327	4,0	9,4	39,1	54,8	NP
Ruanda	7,6	44,3	0,403	NP	3,0	66,8	83,3	20.000
Sierra Leone	4,4	44,2	0,275	NP	1,4	NP	NP	5.000
Somalija	8,8	48,0	NP	NP	NP	37,8	NP	1.000
Sudan	31,1	40,1	0,499	1,4	3,0	57,8	77,2	25.-32.000
Uganda	23,3	49,2	0,444	2,6	1,8	67,1	78,8	8.000
Iran	70,3	37,4	0,721	4,0	3,8	76,3	94,0	NP
Irak	22,7	42,0	NP	NP	NP	60,0	55,0	NP
Izrael	6,5	28,0	NP	NP	NP	95,0	99,4	NP
Libanon	3,5	31,1	0,755	2,5	3,6	86,0	95,2	NP
Afganistan	26,6	43,0	NP	NP	NP	36,0	NP	NP
Indija	1008,9	33,5	0,577	3,2	2,4	57,2	72,6	NP
Indonezija	212,1	30,8	0,684	1,4	1,1	86,9	97,7	NP
Burma	47,7	33,1	0,552	1,2	1,7	84,7	90,9	54.000
Nepal	23,0	41,0	0,490	3,2	0,9	41,8	60,5	NP
Pakistan	141,3	41,8	0,499	2,7	4,5	43,2	57,0	NP
Filipini	75,7	37,5	0,754	3,4	1,2	95,3	98,7	1.600
Sol. Otoki	0,4	44,8	0,622	3,8	NP	NP	NP	NP
Šri Lanka	18,9	26,3	0,741	3,4	4,5	91,6	96,8	NP
Vzhodni Timor	0,95	NP	NP	NP	NP	48,0	NP	NP
Tadžkistan	6,1	39,4	0,667	2,2	1,2	99,2	99,8	NP
Papua Nova Gvineja	4,8	40,1	0,535	NP	0,8	63,9	75,7	NP
Uzbekistan	24,9	36,3	0,727	7,7	1,7	99,2	99,7	NP
Države v razvoju*	4694,7	32,7	0,654	NP	NP	73,7	84,6	NP
Arabske države	246,1	37,6	0,653	NP	NP	62,0	79,1	NP
V Azija in Pacifik	1859,1	26,9	0,726	NP	NP	85,9	97,4	NP
Lat. Amerika in Karibi	513,4	31,6	0,767	NP	NP	88,3	94,0	NP
J Azija	1402,3	35,1	0,570	NP	NP	55,6	69,8	NP

subsaharska Afrika	606,4	44,6	0,471	NP	NP	61,5	77,7	NP
Low income ekon. – manj razvite države	2397,1	36,4	0,554	NP	NP	62,4	75,4	NP
Middle income ekon. – srednje razvite države	2.675,3	27,4	0,747	NP	NP	86,0	95,6	NP
Svet	6056,7	29,9	0,722	NP	NP	NP	NP	>300.000

Vir: <http://hdr.undp.org/reports/global/2002/en/indicator>

Legenda:

TP: celotna populacija (izražena v milijonih prebivalcev)

PM: populacija, mlajša od 15 let (izražena kot odstotek celotne populacije)

HDI: indeks človeškega razvoja (Human Development Index)

PEE: javni izdatki, namenjeni izobraževanju za obdobje 1995–97 (izraženi kot odstotek BNP)

ME: vojaški izdatki za leto 2000 (izraženi kot odstotek BDP)

ALR: stopnja pismenosti odraslih (izražena v odstotku populacije, stare 15 let in več)

YLR: stopnja pismenosti mladih (izražena v odstotku populacije, stare 15–24 let)

OV: število otrok vojakov – podatki so za leto 1997

(<http://www.rb.se:8082/www/childwar.nsf>)

NP: ni podatkov

*: seznam omenjenih držav temelji na klasifikaciji ZN (Human Development Report: 2002)

Če na vzorcu držav (glej tabelo 6. 1) pogledamo še v katero kategorijo spadajo posamezne države glede na indeks človeškega razvoja (HDI)³, lahko rečemo, da sedemnajst držav spada v skupino s srednjim indeksom človeškega razvoja (Mehika, Rusija, Kolumbija, Libanon, Filipini, Peru, Šri Lanka, Uzbekistan, Iran, Alžirija, Indonezija, Tadžikistan, Solomonovi otoki, Indija, Burma, Papua Nova Gvineja in Kongo), 12 držav pa v skupino z nizkim indeksom človeškega razvoja (Pakistan, Sudan, Nepal, Uganda, Demokratična republika Kongo, Eritreja, Angola, Ruanda, Čad, Etiopija, Burundi in Sierra Leone). V primerjavi z indeksom človeškega razvoja za vse države v razvoju (HDI = 0,654) vidimo, da določene države ta indeks presegajo, druge pa se nahajajo močno pod njim. V slednjo skupino spadajo manj razvite države, katerih indeks človeškega razvoja je zelo nizek. Gre torej za države, za katere ne morem trditi, da zadovoljivo uresničujejo tri cilje razvoja (zajete z indeksom človeškega razvoja).

V obeh skupinah držav predstavljajo mladi pod 18. letom starosti velik del celotne populacije. To dejstvo je sicer značilno za skupino držav v razvoju in tudi za skupino manj razvitih držav.

³ HDI je mera človekovega razvoja, ki združuje tri osnovne dimenzije razvoja: dolžine življenja, znanje ter življenjski standard. Države so glede na stopnjo HDI razvrščene v tri skupine: države z visokim HDI (HDI 0,800 in več), države s srednjim HDI (0,500–0,799), nizkim HDI (pod 0,500)

Odstotki vzorca se gibljejo okrog povprečja za skupino držav v razvoju. Izrazito pa odstopata Rusija (samo 18 odstotkov mladih) in Jugoslavija (20 odstotkov mladih).

V posameznih državah sodelujejo otroci pretežno v obeh skupinah oboroženih sil (vladnih kot tudi nevladnih) ali pa samo v nevladnih skupinah. Zelo malo pa je natančnih podatkov o številu otrok vojakov v posameznih državah. Burma in Sudan sta dve državi, v katerih tudi glede na podatke v tabeli 6. 2 sodeluje največ otrok vojakov.

Kar se tiče stopnje pismenosti, vidimo, da imajo gospodarsko srednje razvite države v vzorcu večinoma višjo stopnjo odrasle pismenosti ter pismenosti otrok (z izjemo Turčije – samo v primeru odrasle nepismenosti ter Alžirije, Iraka in Irana v primeru obeh kriterijev) kot povprečje skupine, kateri pripadajo (glej tabelo 6. 1). Pri manj razvitih državah pa od povprečja svoje skupine odstopajo Pakistan, Nepal, Somalija, Sudan (odrasla pismenost), Afganistan, Indija (odrasla pismenost), Vzhodni Timor, Etiopija, Eritreja, Čad in Burundi. Te države imajo nižjo stopnjo pismenosti odraslih in otrok od povprečja skupine, ki ji pripadajo.

Če je odstotek pismene populacije že sedaj tako nizek, se postavlja vprašanje, kako bodo potekali v teh državah trendi še naprej, saj so otroci namesto v izobraževalne ustanove vključeni v vojaške aktivnosti. Programi pomoči, ki bi pospeševali vključenost otrok v izobraževalne sisteme in jih tudi razvijali, bodo poleg značilnosti programov, predvidenih za države v razvoju, morali vključevati še posebna določila za primere otrok, ki sodelujejo v konfliktih. Lahko je zaradi konfliktov porušena tudi infrastruktura, namenjena izobraževalnim ciljem, zato bodo programi pomoči zahtevali celostni pristop, ki bo moral nuditi pomoč že pri osnovnih pogojih.

Tudi primerjava izdatkov, namenjenih za izobraževanje in vojsko, kaže, da nekatere namenijo večji del izobraževanju, druge vojski. To pomeni, da izrazitih razlik v porabi sredstev v vzorcu držav torej ni. Izrazita razlika med izdatki je le v primeru Eritreje (večji izdatki za vojsko).

Iz navedenih primerjav težko zaključim, da so posamezni kazalniki razvoja med državami, kjer v spopadih sodelujejo otroci, enaki. Opazno je sicer, da je v državah indeks človeškega razvoja (z nekaterimi redkimi izjemami) nizek oziroma srednje visok. Dejstvo je, da je sodelovanje otrok v spopadih tako širok problem, da se njegove posledice najverjetneje kažejo tudi na razvojnih področjih, ki jih na tem mestu nisem analizirala (ne samo

izobraževanje). Slednje pa tudi opozarja na dejstvo, da je programe pomoči tem državam potrebno načrtovati zelo individualno ter se osredotočiti na posamezne procese znotraj posamezne države.

Poudariti moram tudi, da je vzorec držav vključeval le države, ki spadajo v kategorijo gospodarsko manj razvitih držav ali srednje razvitih držav. Problem otrok vojakov pa se pojavlja tudi v državah, ki so gospodarsko bolj razvite in kjer so tudi kazalniki razvoja višji. V teh državah bi bilo potrebno še podrobneje analizirati, če in na katerih področjih razvoja se kaže tovrstno kršenje otrokovih pravic.

7. ZAKLJUČEK

Če se v zaključku vrnem na hipoteze diplomske naloge, lahko prvo hipotezo potrdim. Mednarodna skupnost se problema otrok vojakov zaveda ter skuša z različnimi ukrepi zajeti in preprečiti omenjeno problematiko. Pri tem je velikokrat neuspešna, saj v nekaterih državah ti procesi potekajo še naprej, tudi zaradi spremenjene narave spopadov, ki se z mednarodne ravni selijo bolj v notranjost držav. Na mednarodni in, mogoče celo pomembneje, na regionalni ravni skušajo te procese regulirati s sprejemanjem različnih dokumentov (Opcijski protokol h Konvenciji o otrokovih pravicah), ki prepovedujejo sodelovanje otrok v vojaških aktivnostih. Od države in oboroženih sil pa je odvisno, ali se teh načel držijo.

Mnogi si ob tem zastavljajo vprašanje, ali je sploh možno absolutno preprečiti sodelovanje otrok v oboroženih konfliktih – zlasti tistim, ki so že (zaradi različnih razlogov) odločeni, da bodo v njih sodelovali. Vendar taki dvomi zgolj odvrčajo pozornost od glavnega problema – odrasli so odgovorni za varnost in ustrezen razvoj otrok in tisti, ki s silo rekrutirajo otroke ali si zatiskajo oči pred prostovoljnim novačenjem, samo še pospešujejo ta proces in istočasno kršijo otrokove pravice.

V diplomskem delu sem tudi predstavila razloge za sodelovanje otrok v vojaških aktivnostih. Želela sem prikazati njihovo vlogo pri izvajanju procesov demobilizacije ter ponovne reintegracije otrok v njihovo prvotno socialno okolje ter povezati to z razvojem in razvojnimi problemi držav. Ob tem sem velikokrat naletela na kompleksnost pojava. Za nastalo situacijo ni odgovoren zgolj en sam dejavnik. Pogosteje je bilo opaziti, da gre za splet okoliščin in

dejavnikov, ki so skupaj privedli do teh procesov – zato niso odgovorne samo vojaške sile, samo vlade in mednarodna skupnost, ker ne naredijo dovolj v tej smeri, ali posamezni ekonomski in socialni dejavniki ... Pogosteje je prepletanje vseh dejavnikov tisti pravi odgovor na vprašanje, zakaj otroci sodelujejo v vojaških aktivnostih. Spremembe in ukrepi, s katerimi bi to preprečili, pa so možni na vseh omenjenih ravneh.

Poleg pravnih ukrepov, ki preprečujejo ali vsaj omejujejo rekrutiranje otrok, je organizacija Radda Barnen (Barnitz,1999:18) predlagala tudi druge ukrepe, ki temeljijo na povezovanju različnih dejavnikov:

- UNICEF, ostale agencije Združenih narodov ter nevladne organizacije morajo pomagati vladam pri vzpostavljanju sistema registracije rojstev.
- Te agencije morajo otroke in njihove družine tudi seznaniti s pravicami, ki se nanašajo na rekrutiranje ter prostovoljno služenje vojaškega roka, opredeljene z mednarodnim in nacionalnim pravom.
- Kršitve omenjenega prava je potrebno javiti ustreznim nacionalnim in mednarodnim avtoritetam.
- Potrebno je stalno vlaganje v izobraževanje otrok, kajti izobraževanje in revščina močno vplivata drug na drugega. Kadar gospodinjstva obubožajo, družina vzame iz procesa šolanja starejše otroke, ki tako nadomestijo družinski dohodek (tudi s služenjem v vojski) ter plačajo šolanje mlajšim. Izobraževanje razvija intelektualne kapacitete in socialne veščine ter omogoča otrokom premik iz revščine.
- Vlade pa morajo ugotavljati tudi ekonomske, socialne in politične vzroke za nastanek konfliktov.

Na podlagi vsega tega lahko svojo drugo hipotezo potrdim. Ekonomski in socialni dejavniki vplivajo na rekrutiranje in kasneje omogočajo oz. onemogočajo uspešno demobilizacijo. V primeru prisilnega rekrutiranja ti dejavniki vplivajo tako, da so ekonomsko in socialno ogroženi deli populacije opaznejši in nezaščiteni pred samim rekrutiranjem, zato jih vojaške enote lahko hitro zajamejo. Pri prostovoljnem rekrutiranju pa nezadostni in slabi ekonomski in socialni pogoji vplivajo in celo pospešijo odločitev za sodelovanje v vojski.

V nalogi sem se osredotočila predvsem na procese rekrutiranja in demobilizacije (poleg rehabilitacije dva izmed treh področij, povezanih s sodelovanjem otrok v vojaških aktivnostih). Mednarodna skupnost se je s tema procesoma začela ukvarjati pretežno na

pravni ravni s sprejemanjem različnih dokumentov, vendar je od politične volje držav odvisno, ali bodo ta določila realizirana. Zato je lahko pomoč mednarodne skupnosti samo na tej ravni večkrat nezadostna. Zavedati so se začeli tudi dejstva, da lahko učinkoviteje pripomorejo v tretji fazi – to je pri sami rehabilitaciji otrok z nudenjem različnih programov pomoči.

Nadaljnje delo v zvezi s sodelovanjem otrok vojakov bi bilo torej potrebno še bolj usmeriti na področje rehabilitacije in psihosocialne pomoči tem otrokom. Dejstvo je, da se bodo otroci brez teh ukrepov ter ustreznih alternativ vanjo ponovno vključevali ter da bodo procesi demobilizacije s tem povsem neuspešni. Potrebno je opredeliti nacionalne in kulturne značilnosti okolja, kjer se ti procesi odvijajo, ter glede na te vrednote in zakonitosti oblikovati programe pomoči. Resnična cena sodelovanja otrok v vojski se razteza veliko dlje kot posledice, ki jih ima sodelovanje za enega otroka. Cena je oviran in onemogočen razvoj skupnosti in tistega področja, kjer se procesi odvijajo, kjer so otroci izgubili svojo priložnost za izobraževanje, tako formalno kot neformalno, s katerim bi razvili ustrezne strategije za življenje in razvoj v odgovorne in uspešne odrasle. Še zlasti na konfliktnih področjih in predelih, ki jih je prizadela vojna, je potreben optimizem mladih za ponovno vzpostavljanje normalnega življenja.

Dolgoročno torej lahko pojav otrok vojakov zavre razvoj države, kar potrjuje mojo tretjo hipotezo.

Kot je dejal socialni delavec v Liberiji (Barnitz, 1999: 15):

»Naši otroci so prihodnost Afrike. Če bomo pobili vse, se bomo kmalu znašli v situaciji, ki jo bomo odpravljali še nadaljnjih petdeset let.«

8. LITERATURA

- Barnitz, Laura (1999): Child Soldiers- Youth Who Participate in Armed Conflict. Youth Advocate Program, Washington.
- Brett Rachel, Margaret McCallin (1998): Children The Invisible Soldiers, Radda Barnen, Stockholm.
- Bučar, Maja, Matija Rojec (2002): Odnosi Sever- Jug (študijsko gradivo). Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- Bueren, Geraldine Van (1988): International documents on Children. Kluwer Law International, The Hague.
- Chenery, Hollis Burnley (1979): Structural change and development policy. A World Bank Research Publication. Oxford University Press, Oxford, (str.456- 495).
- Human Rights Watch (1994): Child Soldiers in Liberia. Easy Prey, New York.
- Cohn, Ilene, Guy S. Goodwin-Gill (1994): Child Soldiers- The Role of Children in Armed Conflicts. A study of the Henry Dunat Institute, Oxford.
- Dernovšček, Andrej (1997): Zaščita otrokovih pravic v mednarodni skupnosti. Diplomaska naloga, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- Jakofčič, Maja (2002): Otroci vojaki. Diplomaska naloga, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- Machel, Gracha (1996), Promotion and Protection of The Rights of Children: The Impact of Armed Conflic on Children, UN General Assembly A/51/306, New York.
- Pečjak, Vid (1995): Politična psihologija. Samozaložba, Ljubljana.
- Sen, Amartya Kumar (1984): Resources, values and development. Harvard University Press, London, (str. 307-385).
- Save the Children (2003): State of the World's mother – Protecting Women and Children in War and Conflict., Save the Children United States.

- Šelih, Alenka (1992): Pravni vidiki otrokovih pravic. Uradni list Republike Slovenije Ljubljana.
- Todaro, Michael P. (2000): Economic development. Reading (Mass.): Addison Wesley Longman, London.
- UNDP (2000): Human Development Report 2000. UNDP, New York.
- UNDP (2002): Human Development Report 2002 UNDP, New York.
- UNHCR (2001): Action for the rights of Children (ARC). Critical Issues – Child soldiers, Geneva.
- UNICEF (2001): Lessons of the 90s for Least Developed Countries. UNICEF, New York.
- UNICEF (2000): Poverty Reduction Begins with Children. UNICEF, New York.
- (1995) Zbirka mednarodnih dokumentov – Univerzalni dokumenti/ 1.del. Društvo za združene narode za Republiko Slovenijo, Ljubljana.
- (1996) Zbirka mednarodnih dokumentov – Univerzalni dokumenti/ 2.del. Društvo za združene narode za Republiko Slovenijo, Ljubljana.

INTERNETNI NASLOVI:

- CDI's Children & Armed Conflict Project: <http://www.cdi.org/atp/ChildSoldiers> 20.6.2002
- Child and Young Adult Soldiers: <http://ginie1.sced.pitt.edu/ginie-crises-links/childsoldiers/recruitment.html> 19.6.2002
- Children's Rights: <http://www.hrw.org/wr2k1/special/child.html> 19.6. 2002
- Child Soldiers: <http://www.child-soldiers.otg/cs/childsoldiers.nsf> 22.12.2002
- Child Soldiers Campaign: <http://www.hrw.org/wr2k2/childsoldiers.html> 21.6. 2002
- Children and War: http://www.oneworld.org/child_rights/ch_war.html 20.9.2002
- CIA World Factbook za leto 2001: http://www.theodora.com/wfb/abc_world_fact_book.html#CURRENT 4.4.2003
- Coalition Stop the Use of Child Soldiers: <http://www.hrw.org/campaihs/crp/kathmandu.htm> 21.6. 2002
- Coalition Stop the Use of Child Soldiers: <http://www.hrw.org/campaihs/crp/berlin.htm> 21.6. 2002

- Coalition Stop the Use of Child Soldiers: <http://www.hrw.org/campaihns/crp/monte-dec.htm> 21.6. 2002
- Coalition Stop the Use of Child Soldiers: <http://www.hrw.org/campaihns/crp/maputo-declaration.htm> 21.6. 2002
- Coalition Stop the Use of Child Soldiers: <http://www.hrw.org/campaigns/crp/int-law.htm> 21.6.2002
- Coalition Stop the Use of Child Soldiers: <http://www.hrw.org/campaigns/crp/protocol.htm> 21.6.2002
- Coalition Stop the Use of Child Soldiers: <http://www.hrw.org/campaigns/crp/index.htm> 21.6.2002
- Coalition Stop the Use of Child Soldiers: <http://www.hrw.org/campaigns/crp/where.htm> 21.6.2002
- Coalition Stop the Use of Child Soldiers: <http://www.hrw.org/campaigns/crp/facts.htm> 21.6.2002
- International Committee of the Red Cross: <http://www.icrc.org/uninn/icrcnews.nsf> 12.5.2003
- International Save the Children Alliance program: <http://www.savethechildren.org> 15.5.2002
- Olara A. Otunnu: Children in War: The Many Faces of Suffering, Report to the UN General Assembly by the Special Representative for the Secretary General for the Children and Armed Conflicts, New York, 26. October 1999: <http://www.un.or./specialrep/children-armed-conflict/freports.htm> 21.6.2002
- Raada Baren : <http://www.rb.se/childwardatabase/index.html> 15.6.2002
- Radda Baren: <http://www.rb.se:8082/www/childwar.nsf> 4.4.2003
- Soldierchild International – an organization aiding war affected children in Northern Uganda: <http://www.soldierchild.org/contents.html> 21.1.2003
- UNDP: <http://www.undp.org/erd/> 4.4.2003
- UNDP: <http://www.undp.org/erd/recovery/recoverypriorities.htm> 4.4.2003
- UNDP: <http://hdr.undp.org/reports/global/2002/en/indicator> 4.4.2003
- UNESCO: <http://www.portal.unesco.org> 4.4.2003
- UNHCR: <http://www.unhcr.org> 20.1.2003
- UNICEF (<http://www.unicef.org/sowc96/2solrs.htm>) 20.9.2002

- UNICEF: Voices of Youth: <http://www.unicef.org/voy/meeting/war/warhome.html>
20.9.2002
- War Child – helping the innocent victims of war:
<http://www.warchild.org/projects/projects.html> 5.3.2003
- War Child – helping the innocent victims of war: <http://www.warchild.org/home.html>
5.3.2003
- The World Bank Group – <http://www.worldbank.org> 2.2.2002